

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Факультет міжнародних відносин, політології та соціології

І. М. Коваль
Ю. І. Майстренко

СВІТОВА ПОЛІТИКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ XX–XXI СТОЛІТЬ

Навчально-методичний посібник

Одеса
«Астропринт»
2021

УДК 327“19/20”(075.8)
K563

Автори:

Коваль Ігор Миколайович, д-р політ. наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин;

Майстренко Юлія Іванівна, канд. політ. наук, доцент кафедри міжнародних відносин

Рецензенти:

Копійка Валерій Володимирович, д-р політ. наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин, Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Фісанов Володимир Петрович, д-р політ. наук, професор, зав. кафедри міжнародної інформації, Факультету історії, політології та міжнародних відносин, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою ОНУ імені І. І. Мечникова.

Протокол № 4 від 18.06.2020 р.

Коваль І. М.

K563 Світова політика та міжнародні відносини XX–XXI століть : навчально-методичний посібник / І. М. Коваль, Ю. І. Майстренко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса : Астропринт, 2021. — 120 с.

ISBN 978–966–927–880–7

Навчально-методичний посібник містить виклад матеріалу щодо світової політики та міжнародних відносин з 1945 року до сьогодення. Основними характеристиками періоду є блокове протистояння та формування постбіполярної системи міжнародних відносин. Матеріал викладається в хронологічній послідовності, поетапно; складається з 14 тем; супроводжується списком рекомендованих джерел. Посібник розраховано перш за все на студентів PhD, що вивчають політологію, а також спеціалістів-міжнародників, істориків та представників гуманітарних наук, які цікавляться проблемами становлення політичної науки.

УДК 327“19/20”(075.8)

ISBN 978–966–927–880–7

© Коваль І. М.,
Майстренко Ю. І., 2021

ЗМІСТ

Умовні скорочення.....	4
Вступ.....	7
Тема 1. Мирне врегулювання після Другої світової війни.....	9
Тема 2. «Холодна війна» в Європі у другій половині 40-х рр.	21
Тема 3. Близький та Середній Схід в 40-50-ті рр.	34
Тема 4. Повоєнне врегулювання на Далекому Сході. Міжнародні відносини на Далекому Сході, в Південно-Східній Азії та Латинській Америці в 40-50-ті рр.....	40
Тема 5. Ослаблення «холодної війни» в міжнародних відносинах у першій половині 50-х рр.	50
Тема 6. Відносини великих держав наприкінці 50-х - на початку 60-х рр. ...	59
Тема 7. Деколонізація Африки та міжнародні відносини.	66
Тема 8. СРСР та Східна Європа в 60-ті рр.....	71
Тема 9. Війна у В'єтнамі та мирне врегулювання.....	75
Тема 10. «Третій світ» у міжнародних відносинах 60-70-х рр.....	78
Тема 11. «Розрядка» міжнародних відносин 1970-х рр.	82
Тема 12. «Холодна війна – 2».....	89
Тема 13. Крах біполярного світу та міжнародні відносини наприкінці 80-х - на початку 90-х рр. XX ст.	96
Тема 14. Міжнародні відносини на сучасному етапі.....	104
Список рекомендованих джерел	115

Умовні скорочення

АК – Армія крайова

АКТ – країни Африки, Карибського басейну, Тихого океану

АНЗЮС – Тихоокеанський пакт безпеки

АНК - Африканський національний конгрес

АСЕАН - Асоціації країн Південно-Східної Азії

БЗНС – Болгарський землеробський народний союз

БРП – Болгарська робоча партія

БРСДП – Болгарська робітничка соціал-демократична партія

ВДП – Вільна демократична партія Німеччини

ДРА – Демократична Республіка Афганістан

ДРВ – Демократична Республіка В'єтнам

ЄВС – Європейська валютна система

ЄЕС – Європейське економічне співтовариство

ЄОС – Європейське оборонне співтовариство

ЄПС – Європейський платіжний союз

ЄСВС – Європейське співтовариство вугілля і сталі

ЗЄС – Західноєвропейський союз

ІРІ – Ісламська Республіка Іран

КПН – Комуністична партія Німеччини

КПЮ – Комуністична партія Югославії

МЕРКОСУР – Договір про створення Митного союзу і Спільного ринку країн Південного конусу

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

НДАА – Народно-демократична армія Афганістану

НДПА – Народно-демократична партія Афганістану

НДР – Німецька Демократична Республіка

НП – Німецька партія

НРА – Народна Республіка Албанія

НРБ – Народна Республіка Болгарія
ОАД – Організація американських держав
ОЄЕС – Організація Європейської економічної співпраці
ООН – Організація об'єднаних націй
ОСО – обмеження стратегічних наступальних озброєнь
ПАК – Панафриканський конгрес
ПДЗ – Партія дрібних землевласників (Угорщина)
ПНР – Польська Народна Республіка
ПОРП – Польська об'єднана робоча партія
ПСЛ– «Польське стронніцтво людове»
РЕВ – Рада економічної взаємодопомоги
РМЗС – Рада міністрів закордонних справ
РНР – Румунська Народна Республіка
РОЗ – Радянська окупаційна зона
СДПН – Соціал-демократична партія Німеччини
СЕАТО – Південно-східний азійський пакт
СЄПН – Соціалістична єдина партія Німеччини
СНД – Союз Незалежних Держав
СОІ – Стратегічна оборонна ініціатива
ТУАР – Тимчасовий уряд Алжирської республіки
УНР – Угорська Народна Республіка
УПА – Українська повстанська армія
УПТ – Угорська партія трудящих
УСРП – Угорська соціалістична робітничая партія
ФНВ – Фронт національного визволення
ФНРЮ - Федеративна народна республіка Югославія
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
ХДС – Християнсько-демократичний союз
ХДС–ХСС – коаліційне об'єднання політичних партій Німеччини –
Християнсько-демократичного союзу і Християнсько-соціального союзу.

ЧССР – Чехословацька Соціалістична Республіка

ШОС – Шанхайська організація співробітництва

Вступ

Посібник «Світова політика та міжнародні відносини XX – XXI ст.» охоплює період з 1945 року до сьогодення. Основними характеристиками періоду є блокове протистояння та формування постбіполярної системи міжнародних відносин.

Мета курсу «Світова політика та міжнародні відносини XX – XXI ст.» - надати системний підхід до оцінки міждержавних відносин, їх еволюції з урахуванням як внутрішніх факторів впливу в окремо взятих країнах, так й під впливом регіональних та глобальних процесів на міжнародній арені.

Завдання курсу полягають у вивченні студентами основних категоріальних елементів історії та теорії міжнародних відносин, набуття навичок зі сприйняття та наукового аналізу світових подій з точки зору взаємодії внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів за участю основних акторів міжнародних відносин.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні знати основні тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин на регіональному, міждержавному та глобальному рівнях й місце в ній України; загальні закономірності формування та розвитку політичних процесів у взаємозв'язку й взаємодії провідних акторів міжнародних відносин; аналіз основних подій внутрішньої та зовнішньої політики держав з точки зору міжнародного чинника; вивчення основних теорій та доктрин міжнародних відносин на сучасному етапі. В ході опанування курсу студенти повинні навчитись оцінювати сутність сучасної світової політики; визначати основні тенденції розвитку систем міжнародних відносин; порівнювати системи міжнародних відносин; формулювати основні поняття й терміни світової політики та міжнародних відносин; здійснювати самостійний аналіз дій суб'єктів міжнародних відносин; пов'язувати теорію та практику зовнішньої політики окремо взятих держав; глобальні й регіональні процеси розвитку міжнародних відносин; застосовувати знання щодо основних чинників, що

формували сучасну систему міжнародних відносин, в своїй професійній діяльності; орієнтуватися в системі сучасного геополітичного балансу сил; використовувати отримані знання щодо аналізу еволюції сучасної світової політики та системи міжнародних відносин у майбутній роботі.

Матеріали викладені у хронологічній послідовності, поетапно; складається з чотирнадцяти тем; супроводжується списком рекомендованих джерел. Робота була виконана на кафедрі міжнародних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Тема 1. Мирне врегулювання після Другої світової війни.

Створення ООН. Статут та робочі органи ООН. Окупація Німеччини. Територіальні, політичні, економічні аспекти німецького питання. Мирні договори з Італією, Румунією, Болгарією, Угорщиною, Фінляндією. «Польське питання». Грецька, танжерська, дунайська проблеми.

Створення ООН. Статут та робочі органи ООН.

Вперше поняття «Організація Об'єднаних Націй» увів Ф. Д. Рузвельт для позначення союзних країн. Термін було вперше офіційно використано в січні **1942 р.**, у Вашингтонській заяві 26 держав-союзниць вперше називають себе Об'єднаними Націями. В **1943 р.** на Московській конференції міністрів закордонних справ ухвалили рішення «для забезпечення миру і безпеки» створити міжнародну організацію. Положення про неї розробили США, СРСР, Велика Британія та Китай в **серпні-жовтні 1944 р.** на конференції в Думбартон-Оксі, які **доповнилися** на Ялтинській конференції: **постійні члени Ради Безпеки отримують право вето**. Після наради на конференції в Сан-Франциско (**квітень - червень 1945 р.**), **26 червня 1945 р.** представники 50 держав підписали Хартію Організації Об'єднаних Націй (111 статей). Після ратифікації Польщею, як 51-ю державою-засновницею, 15 листопада вона набуває чинності. **24 жовтня 1945 р.** - День заснування ООН, Статут ООН вступив в дію. В **1946 р.** відбулось заключне засідання Ліги Націй з метою саморозпуску.

Мета діяльності ООН: Підтримання миру й безпеки в усьому світі, розвиток дружніх стосунків між державами, захист прав людини, забезпечення миру в усьому світі, рівноправність усіх народів, поліпшення загального рівня життя у світі (ст. 1).

Члени зобов'язуються:

1) до дійового забезпечення миру невійськовими засобами (рекомендації, розслідування, посередництво, арбітражні рішення - ст. 35) за допомогою політичних або економічних санкцій чи застосування збройних сил (ст. 42), які надаються членами;

2) до визнання державної самооборони (ст. 51), також і за допомогою регіональних пактів безпеки (ст. 53);

3) до невтручання у внутрішньодержавні справи;

4) до лояльного виконання зобов'язань ООН «на віру» (ст. 2), особливо до відмови від погроз або застосування сили (на практиці неефективно).

Членами, можуть стати всі держави, які визнають Статут ООН і готові дотримуватися її зобов'язань.

Робочі органи ООН.

Рада Безпеки(РБ) - постійно діючий орган, який піклується про забезпечення миру. РБ складається з 15 держав-членів - 5 постійних, 10 непостійних, які обираються ГА на дворічний термін за географічним принципом, а саме: п'ять - від країн Африки і Азії, один - від країн Східної Європи, два - від країн Латинської Америки, два - від країн Західної Європи та інших країн. Рішення РБ є обов'язковими; політичні акції, зміни статуту, обрання нових членів вимагають її згоди. Для прийняття рішень потрібно дев'ять голосів, включаючи голоси всіх п'яти постійних членів Ради, які за допомогою права вето можуть блокувати рішення.

Роль президента РБ ООН полягає у визначенні порядку денного, голосуванні на засіданнях та представництві РБ ООН в інших органах ООН та міжнародних організаціях. Президент має право робити президентські заяви та ноти, що використовуються як декларація про наміри, які потім вся РБ може прийняти. Ротація президентства відбувається щомісяця в алфавітному порядку назв країн-членів РБ ООН англійською мовою.

РБ уповноважена «розслідувати будь-який спір чи будь-яку ситуацію, яка може спричинити міжнародні зіткнення чи викликати спір або будь-яку іншу ситуацію, для визначення того, чи не може продовження цього спору чи ситуації загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки». РБ «визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру чи акту агресії і робить рекомендації чи вирішує які заходи слід застосувати для підтримки і відновлення міжнародного миру та безпеки». Рада має право застосовувати

примусові заходи до держав, які порушують міжнародний мир і безпеку (ст. 25).

На практиці діяльність РБ з підтримки миру та безпеки полягає у визначенні тих чи інших санкцій проти держав-порушників, включаючи: військові операції проти них; введення миротворчих формувань в зони конфлікту; організацію постконфліктного врегулювання; створення міжнародної адміністрації в зоні конфлікту.

Генеральна Асамблея (ГА) засідає (окрім надзвичайних засідань) один раз на рік (як правило, з вересня по грудень), з **1952 р.** в Нью-Йорку; рішення з окремих важливих питань, таких, як рекомендації щодо миру та безпеки і вибори членів РБ приймаються більшістю у дві третини і є обов'язковими лише для членів, котрі голосували «за». Рішення ж з інших питань приймаються простою більшістю. Кожний член надсилає до 5 делегатів, однак має лише один голос (СРСР з Україною і Білорусією - три). ГА обирає непостійних членів РБ терміном на 2 роки, Генерального секретаря і членів усіх рад, Міжнародного суду. Комітети і комісії координує керівний комітет. Бюджет ООН і внески членів встановлюються щорічно. Після Корейської війни ГА отримала право за допомогою Резолюції про об'єднання заради миру ухвалювати рішення про надання військ і матеріалів для відсічі агресорові у тому разі, якщо РБ у зв'язку з блокуванням за допомогою вето не може ухвалити рішення.

Обраний за рекомендацією РБ на 5 років Генеральний секретар як голова секретаріату представляє верхівку адміністрації; він бере участь у засіданнях РБ без права голосу. Оскільки діяльність ООН охоплює широке коло проблем було санкціоновано створення шести комітетів та ряду формальних і неформальних робочих та регіональних груп.

Комітет з питань роззброєння і міжнародної безпеки (Перший комітет) - займається питаннями роззброєння та відповідними питаннями міжнародної безпеки; **Комітет з економічних і фінансових питань (Другий комітет)** - займається економічними питаннями; **Комітет з соціальних і гуманітарних**

питань і питань культури (Третій комітет) - займається проблемами соціального та гуманітарного характеру; **Комітет зі спеціальних політичних питань і питань деколонізації (Четвертий комітет)** - займається різноманітною політичною тематикою, яка не входить до кола питань Першого комітету, а також проблемами деколонізації; **Комітет з адміністративних і бюджетних питань (П'ятий комітет)** - займається адміністративними питаннями та бюджетом ООН; **Комітет з правових питань (Шостий комітет)** - займається міжнародними правовими питаннями.

Економічна і соціальна рада ООН.

Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОР) - головний орган з координації економічної діяльності ООН та спеціалізованих установ, пов'язаних з ООН.

У 1965 р. кількість членів ЕКОСОР було збільшено з 18 до 27 і в 1973 р. - до 54 членів (друга і четверта поправки до Статуту).

Президент обирається терміном на 1 рік з-поміж малих чи середніх за впливом країн, представлених в ЕКОСОР.

ЕКОСОР складається з 54 країн-членів, які обираються ГА ООН терміном на 3 роки, щорічно по 18 членів. Місця в Раді розподіляються за географічним критерієм: 14 місць - країни Африки, 11 місць - країни Азії, 6 - країни Східної Європи, 10 - країни Латинської Америки та Карибського басейну і 13 - країни Західної Європи та інші країни. Кожен член Ради має один голос, рішення приймаються простою більшістю голосів. ЕКОСОР проводить щорічно дві сесії тривалістю в один місяць: у Нью-Йорку і в Женеві.

Функції і повноваження: обговорює міжнародні економічні й соціальні проблеми глобального і міжгалузевого характеру і розробляє рекомендації щодо політики з цих проблем для країн-членів і для системи ООН; проводить дослідження, складає доповіді, розробляє рекомендації з міжнародних проблем в економічній і соціальній сферах ГА, членам Організації та зацікавленим спеціалізованим установам; заохочує держави до дотримання

прав людини і основних свобод для всіх; скликає міжнародні конференції і розробляє для подання ГА проекти конвенцій з питань, що входять до її компетенції; веде переговори зі спеціалізованими установами відносно домовленостей, угод, що стосуються взаємовідносин цих установ з ООН; погоджує діяльність спеціалізованих установ через консультації з ними і надання рекомендацій; надає послуги і допомогу (за ухвалою ГА) членам ООН, а також спеціалізованим установам на прохання останніх; консультує відповідні неурядові організації з питань, які входять до її компетенції. Протягом року робота ЕКОСОР проводиться в її допоміжних органах: комісіях і комітетах, які регулярно збираються, і подають доповіді і звіти. Механізм допоміжних органів ЕКОСОР складається з функціональних комісій, постійних комітетів, регіональних комісій, постійних експертних органів. Крім того, сімнадцять спеціалізованих установ, пов'язаних з ООН спеціальними угодами про співробітництво і координацію, взаємодіють з нею і одна з одною через координуючий апарат ЕКОСОР. Це самостійні міжнародні організації, створені на основі міжурядових угод, які мають широку компетенцію і працюють у співробітництві з ООН.

Міжнародний суд – головний судовий орган ООН, до юрисдикції якого входять усі питання, що передаються йому державами, і всі питання, передбачені Статутом ООН, чинними договорами і конвенціями. Включає 15 суддів, яких окремо обирають ГА і РБ на дев'ять років. Судді обираються за рівнем кваліфікації, а не за національною ознакою. Проте не може бути обрано двоє суддів з однієї країни. Суд знаходиться у місті Гаага (Нідерланди).

Функції і повноваження: розглядати правові суперечки між державами, що пов'язані з порушенням міжнародних договорів і зобов'язань або виникають при їх тлумаченні; ухвалювати обов'язкові до виконання рішення за всіма спорами, які передаються державами на його розгляд; давати консультативні рекомендації з правових питань на прохання ГА ООН, РБ і інших органів ООН з дозволу ГА ООН.

Секретаріат Організації Об'єднаних Націй, очолюваний Генеральним секретарем, організований із співробітників ООН та міжнародних цивільних службовців з усього світу. У Статуті ООН передбачається, що співробітники будуть обиратися шляхом урахування «високого рівня працездатності, компетентності та сумлінності», та з урахуванням важливості підбору на широкий географічний вибірці.

Функції і повноваження: забезпечувати дослідження, збір інформації і коштів, необхідний структурам ООН для проведення своїх засідань та регламентних дій; виконує завдання за вказівками від ООН, РБ ООН, ГА ООН, Економічної і Соціальної Ради ООН та інших органів ООН.

Статут передбачає, що співробітники не повинні запитувати або отримувати вказівки від будь-яких владних структур, окрім ООН. Кожній країні-члену ООН пропонується поважати міжнародний характер Секретаріату і не намагатися впливати на своїх співробітників. Генеральний секретар ООН самостійно несе відповідальність за підбір персоналу.

Секретаріат наділений обов'язками, що включають: сприяння вирішенню міжнародних суперечок, є керуючим органом в операціях з підтримання миру, проведення та організація міжнародних конференцій, збір інформації про виконання рішень РБ, проведення консультацій з урядами держав-членів щодо різних ініціатив ООН. Основні підрозділи Секретаріату з цих питань включають в себе Управління Координатора з гуманітарних питань та Департамент операцій з підтримки миру. Генеральний секретар може доводити до відома РБ будь-які питання, які, на його (або її) думку, можуть становити загрозу міжнародному миру і безпеці.

Окупація Німеччини. Територіальні, політичні, економічні аспекти німецького питання.

На Тегеранській та Ялтинській конференціях не було вироблено єдиної концепції окупаційних держав.

Потсдамська угода (17 червня – 2 серпня, 1945 р. – Потсдамська конференція): 1. ліквідація націоналізму та мілітаризму; 2. розділення Німеччини (до мирного врегулювання) на 4 окупаційні зони; 3. створення місцевої адміністрації та німецьких центральних установ під наглядом Контрольної ради (одностайне рішення); 4. контроль над промисловістю за збереженням економічної єдності; 5. розпуск картелів, синдикатів, трестів; 6.репарації та демонтаж промислового устаткування; 7. від Німеччини відділяються території Східної Пруссії й більша частина Померанії та Сілезії. СРСР отримав східну частину Східної Пруссії з м. Кенігсбергом, Польща – землі на схід від лінії Одер-Західна Нейсе; 8. особливий статус Берліна та розділення його на 4 сектори; 9.переселення німців з Польщі, Угорщини, Чехословаччини; 10. суд над нацистськими військовими злочинцями (Нюрнберзький трибунал з листопада 1945 р. по жовтень 1946 р.); 11. створення Ради міністрів закордонних справ.

Позиції країн щодо Німецького питання. *Париж* займав в 1945-1946 рр. радикальну позицію, на першій сесії Ради міністрів закордонних справ (РМЗС) в Лондоні у **вересні-жовтні 1945 р.** і другій сесії в Парижі в **квітні-червні 1946 р.** французька делегація домогалася розукрупнення Німеччини за рахунок відділення від неї Рейнської області, Рура і Саара. Ці пропозиції не були підтримані. США і Британія вважали ресурси Рура і Рейнської зони основою економічного відновлення Західної Європи і не хотіли перемикання їх на одну Францію. *Вашингтон* вважав необхідним створити для Рура міжнародний контролюючий механізм без участі СРСР. Франція розглядала економічне відновлення Німеччини як стратегічну загрозу для себе. Намагаючись заспокоїти Париж і переконати його приєднатися до американо-британської політики в німецькому питанні, американські дипломати вказували на можливість збереження в Європі американської військової присутності в якості військової гарантії для Франції проти Німеччини. Французька сторона сприймала ці пропозиції недовірливо. Вона

прагнула лавірувати між Британією і США, з одного боку, і Радянським Союзом, з іншого.

Створення Бізонії (січень 1947 р.). Конференція нім. керівників земель у Мюнхені зазнала невдачі у зв'язку з вимогою ПМ РОЗ (радянська окупаційна зона) створити політичну єдність раніше економічної. Розбудова адміністрації Бізонії з допомогою франкфуртської Економічної ради. У радянській зоні окупації - націоналізація гірництва і створення Німецької економічної комісії. Соціалістична Єдина Партія Німеччини (ЄСПН) скликає Народний конгрес за «єдність і справедливий мир» (схід. ХДС і партії захід. зон, окрім КПП), його відхиляють.

Спроби врегулювати напруженість в німецькому питанні були зроблені на двох чергових сесіях РМЗС - IV сесії в Москві в **березні-квітні** і V сесії в Лондоні в **листопаді-грудні** вже після розколу через «план Маршалла». Переговори зайшли у глухий кут. Сполучені Штати і Британія прагнули почати роботу з відновлення Німеччини, щоб забезпечити поживання господарського життя Західної Європи. Аби не допустити відкритої конфронтації з Москвою, вони намагалися забезпечити хоча б її терпиме ставлення до своєї політики, західні дипломати запропонували укласти строком на 25 років Договір про роззброєння Німеччини, який виключав би відновлення німецької військової машини, але дозволяв зняти обмеження на розвиток німецького промислового потенціалу. Цей проект був сприйнятий Радянським Союзом з підозрою, так як, на думку СРСР, він не закривав шляхів до відродження німецького військово-промислового комплексу. Реалізація американо-британського плану могла позбавити правових обґрунтувань радянську військову присутність в Східній Німеччині і в Східній Європі в цілому, а покладатися на дієвість тільки договірних гарантій проти ремілітаризації Німеччини в Москві вважали нерозумним. Радянська дипломатія висунула власний, теж нереалістичний, план укладення на 50 років Договору про демілітаризацію Німеччини. Якщо західний проект пропонував відмовитися від курсу на ослаблення німецького

потенціалу, змінивши його на лінію її підконтрольного включення в систему післявоєнних міжнародних відносин, то радянський - передбачав продовження лінії на ослаблення німецької економіки через роздрібнення шару уцілілих землевласників і промисловців під гаслами монополізації.

1947 р., 10 грудня - державний секретар США, Дж. Маршалл деталізував позицію США щодо економічної ситуації в Німеччині: виплати репарацій поточною продукцією (на чому продовжував наполягати СРСР) повинні бути припинені, треба дозволити окупованій Німеччині збалансувати свій бюджет і відкласти виплати її боргів до завершення періоду економічної стабілізації. США продовжили лінію на відновлення німецької промисловості.

Злиття західних зон у результаті зближення Франції з британо-американською політикою.

1948 р. - Лондонська конференція шістьох держав з рекомендаціями для Західної Німеччини: економічна інтеграція в Західну Європу, розробка конституції, міжнародний контроль над Руром, потім розпуск Контрольної ради: СРСР більше не бере участі в засіданнях. 2-й Народний конгрес СЄПН ухвалює рішення про створення Загальнонімецької народної ради.

1948 р., червень - Грошова реформа у західних зонах (10 рейхсмарок = 1 західнонімецька марка). Радянська військова адміністрація відповідає обміном грошей в еквівалентному співвідношенні.

1948 р., липень - об'єднання західних зон окупації

Мирні договори

з Італією, Румунією, Болгарією, Угорщиною, Фінляндією.

1947 р., 10 лютого - укладення мирних договорів з Італією, Румунією, Болгарією, Угорщиною, Фінляндією (Паризькі мирні угоди).

Політичні статті зобов'язували Болгарію, Італію, Румунію, Угорщину, Фінляндію забезпечити для всіх громадян рівні права на основі свободи слова, друку і публічних зборів, віросповідання, політичних переконань; затримання та видача воєнних злочинців для проведення суду.

Військові статті: дозволялось утримувати збройні сили, достатні для оборони. СРСР отримав право тримати війська на території Угорщини та Румунії з метою підтримання комунікації з радянськими окупаційними військами в Австрії.

Репараційні зобов'язання: Італія - сплата репарацій Югославії, Греції, Албанії, Ефіопії, СРСР; Румунія - СРСР (відмовився); Болгарія - Греції і Югославії; Угорщина - СРСР (відмовився), Чехословаччині, Югославії; Фінляндія - СРСР (відмовився).

Територіальне врегулювання: Болгарія визнавала належність Югославії території Македонії та відмовлялася від претензій на грецьку Фракію, отримала від Румунії Пд. Добруджу; Італія втратила території в регіоні Савойя та в Альпах на користь Франції, поступилася Далмацією на користь Югославії, визнала незалежність Албанії, колишні італійські колонії (Лівія, Еритрея, Сомалі.) здобули незалежність. Трієст тимчасово став Вільною територією під управлінням ООН (1947-54 рр.), але у **1954 р.** відійшов до Італії; Румунія отримала угорську частину Трансільванії, передала СРСР Бессарабію та Північну Буковину; Фінляндія повернула СРСР області Петсамо (Печенга). СРСР отримав у оренду на 50 років військово-морську базу Порккала-Удд (1955 р. базу передали Фінляндії); Угорщина зазнала територіальних втрат в районі словацької столиці Братислави на користь Чехословаччини, відмовилася від претензій на Закарпатську Україну, передала Румунії Трансільванію.

Держави-переможниці, в тому числі СРСР, повинні були вивести свої війська з окупованих країн протягом 90 днів після набрання договорами чинності (вступили в дію **15 вересня 1947 р.**). Радянський Союз отримав дозвіл залишити війська в Угорщині і Румунії для забезпечення комунікацій зі своїми окупаційними силами в Австрії. Можливості для контролю над східноєвропейським регіоном для СРСР завдяки цьому збереглися.

Польське питання.

Ялтинська конференція (4-11 лютого 1945 р.) - проведення кордонів з СРСР по «лінії Керзона». Потсдамська конференція (17 липня - 2 серпня 1945 р.) - остаточне вирішення питання: східний кордон - по «лінії Керзона», західний - по лінії Одер - Західна Нейсе, включаючи території Німеччини (Померанія, Сілезія, Східна Пруссія).

Грецька та дунайська проблеми.

Грецька проблема. 1946-1949 рр. - громадянська війна в Греції. Конфлікт почав зароджуватися одразу після визволення країни. Конфліктуючі сторони: комуністичні партизани та роялісти, які опирались на Велику Британію та США. Комуністи зазнали поразки.

Дунайська проблема. 1948 р., 30 липня - 18 серпня - в Белграді пройшла Дунайська конференція; учасники: придунайські держави (СРСР, УРСР, Румунія, Болгарія, Югославія, Угорщина, Чехословаччина), США, Великобританія й Франція як учасники РМЗС та Австрія з дорадчим голосом. Радянський варіант нової Дунайської конвенції: поширення компетенції нової Дунайської комісії лише на судноплавну частину Дунаю, без його притоків; військовим кораблям недунайських держав прохід Дунаєм заборонявся; військовим кораблям дунайських держав дозволявся лише з санкції зацікавлених сторін. Західні країни наполягали на збереженні Дунайської конвенції 1921 р.

1949 р. 11 травня-ратифікація нової Дунайської конвенції (радянський варіант).

Питання для самоконтролю

1. Військово-політичні наслідки другої світової війни.
2. Проблема мирного врегулювання після другої світової війни. Ялтинська та Потсдамська конференції.
3. Територіальні, політичні й економічні аспекти німецького питання.
4. Створення ООН. Статут й робочі органи ООН.
5. Мирні договори з колишніми союзниками Німеччини.

Рекомендована література

1. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. - К., 1995. – 195 с.
2. Плохій С. Ялта. Ціна миру. – К., 2019. – 304 с.
3. Kissinger H. Diplomacy - Highlighting edition. Simon & Schuster, 1994. – 912 p.
4. Dockrill S.R. International Relations since 1945: A Global History // The English Historical Review – Vol.120. – Is. 489. – P. 1410-1412
5. Ball G. W. Diplomacy for a crowded world: An American foreign policy. – Boston, 1976. – 356 p.
6. Weisberger B.A. cold war, cold peace. The United States and Russia since 1945.– N.Y., 1984. – 341 p.

Тема 2. «Холодна війна» в Європі у другій половині 40-х рр.

«Доктрина Трумена». Політичні аспекти «плану Маршалла». Комінформ. Берлінська криза. Саарська проблема. Розкол Німеччини, створення ФРН та НДР. Початок європейської інтеграції. «План Шумана». «План Плевена». Брюссельський пакт. Створення Атлантичного пакту. Міжнародні відносини в Східній Європі наприкінці 40-х рр.

«Доктрина Трумена»

1944 р., вересень - меморандум Джорджа Фроста Кеннана «Росія 7 років потому».

1945 р., травень – меморандум Дж. Ф. Кеннана «Міжнародне становище Росії після війни з Німеччиною».

1946 р., лютий - «довга телеграма» Дж. Ф. Кеннана держдепартаменту США.

1946 р., березень - промова У. Черчилля у Фултоні (Міссурі, США).

1947 р., липень - стаття Х (Кеннана) «Витоки радянської поведінки» в журналі «Foreign Affairs».

1947 р. - «Доктрина Трумена» передбачала стримування комунізму в планетарних масштабах, проголошувала, що політикою США має бути підтримка вільних народів, які знаходяться під загрозою встановлення комунізму. **Наслідки:** підтримка Греції і Туреччини, план Маршалла, Берлінський повітряний міст, Національна рада безпеки, заснування НАТО.

Політичні аспекти «плану Маршалла»

1947 р., червень - план Маршалла. Державний секретар США Дж. К. Маршалл запропонував Європейську програму відбудови (ЄПВ): поставки із США сировини, товарів, капіталу. СРСР відхилив «інструмент доларового імперіалізму», Польща і ЧСР відкликають свою згоду на участь у Паризькій конференції за планом Маршалла. Допомога надавалась тільки тим державам, які не мали комуністів в уряді. Фактично відбувся розкол Європи.

Комінформ

1947 р., 22 вересня - в польському курортному містечку Шклярська Поремба з ініціативи І. Сталіна і Й. Тіто розпочалася нарада керівників дев'яти комуністичних партій Європи (СРСР, Югославії, Польщі, Чехословаччини, Румунії, Угорщини, Болгарії, Франції та Італії), на якому було прийнято рішення про створення Інформаційного бюро комуністичних партій. Виступив Ю. Жданов з доповіддю «Про міжнародне становище», в якому він розвинув тезу про протистояння на міжнародній арені двох таборів - «табору імперіалістичного і антидемократичного, з одного боку, і табору антиімперіалістичного і демократичного, з іншого»; теза була схвалена представниками компартій. **Функція:** ефективне управління комуністичними партіями з Москви.

Перша Берлінська криза (1948-49 рр.).

1948 р. лютий-березень і квітень-червень - в Лондоні пройшли зустрічі представників США, Британії, Франції, Бельгії, Нідерландів і Люксембургу («Бенілюкс») для узгодження їх позицій в німецькому питанні.

1948 р., 1 червня - домовленості шести країн по Німеччині були підписані: створено Міжнародний контрольний орган по Руру; погодилися з участю Німеччини в «плані Маршалла»; погодилися сприяти інтеграції французького сектора окупації в Бізонію; для вирішення поточних питань й управління західними секторами Німеччини була сформована Союзна рада військової безпеки; визнали правомірність рішення Франції про відділення Саарської області, обумовивши тимчасовий характер цього заходу і необхідність остаточного врегулювання Саарської проблеми в майбутньому через проведення референдуму; була розпочата підготовка грошової реформи для західних секторів.

1948 р., 18 червня - грошова реформа в західних зонах передбачала введення в них нових грошових знаків і подальше їх поширення в Західному Берліні;

1948 р., 24 червня - радянська реакція на грошову реформу - блокада

Берліна: перекриття руху та припинення всіх поставок з Радянської окупаційної зони (РОЗ) (продовольство, вугілля) до Західного Берліну. Військовий губернатор США ген. Люсіус Д. Клей ініціював створення «повітряного мосту» (до 927 польотів з 6 393 тонами вантажів щоденно). Комуністичний тиск змусив перенести міський парламент до Захід. Берліну (вересень). Утворення східного магістрату на чолі з обер-бургомістром Ф. Ебертом (1894 -1979 рр., СЄПН) призводить (листопад) до розколу Берліна. Нові вибори до Західноберлінського магістрату: Е. Ройтер (1889 - 1953 рр., СДПН) стає обер-бургомістром. Він залучив на свій бік допомогу «вільного світу»

1949 р., травень - припинення блокади. Мережа постачання і транспорту залишається розірваною (включно з міською залізницею та метро). Східний Берлін стає столицею НДР. Західний Берлін включений до програми допомоги за планом Маршалла, отримує (1950 р.) фінансову допомогу від ФРН (як жертва кризи). Конституція Берліна (фактично лише для Захід. Берліну, 1950 р., жовтень): федеральна земля з власним статусом (під управлінням чотирьох держав), сенат (правлячий бургомістр Ройтер) і палата депутатів.

1947 р., липень - поступка Саарською областю: власна адміністрація під французьким протекторатом; економічне приєднання до Франції.

Розкол Німеччини, створення ФРН та НДР

1948 р., вересень - засідання парламентської ради (65 членів, обраних землями) в Бонні. Президентом стає К. Аденауер.

1949 р., квітень - Вашингтонська конференція міністрів закордонних справ прийнято окупаційний статут для Західної Німеччини. Вашингтонська угода: заміна військових урядів на верховних комісарів. На (6-й) Паризькій конференції міністрів закордонних справ Захід відхиляє утворення центрального уряду без вільних виборів (пропозиція міністра закордонних справ Вишинського).

1949 р., травень - проголошення Основного закону. Боннський основний закон вважається тимчасовим до прийняття загально-німецької конституції (ст. 146); демократична, правова і партійна держава з основними правами, розподілом влади і репрезентативним народним представництвом (бундестагом).

1949 р., серпень - вибори в 1-й Бундестаг (ХДС - 139, СДПН - 131 місце). Федеральним президентом стає проф. Т. Хойсс (1884 - 1963, ВДП).

1949 р., жовтень - Народна рада проголосила НДР. В. Пік (1876 - 1960 рр.) - президент держави, О. Гротеволь (1894 - 1964 рр.) - прем'єр-міністр. Радянська військова адміністрація передає новому уряду управлінські повноваження. Конституція, демократична на словах, з основними правами на працю, відпочинок, соціальне забезпечення; обов'язок служити соціалістичним надбанням (народна власність, управління економікою), заборона закликів до бойкотування (ст. 6). В Народній Республіці, за радянським зразком, немає Конституційного суду, незалежного суддівства, контролю з боку опозиції. Побудова партії (СЄПН), управління державою відбувається на засадах «демократичного централізму». Органи СЄПН (ЦК, Політбюро і Секретаріат) з абсолютним контрольно-директивним правом. Найпотужніша концентрація влади в однієї особи - В. Ульбріхта (1893 - 1973 рр.), одного із засновників КПН, представника безкомпромісного московського курсу.

1949-63 рр. - федеральний канцлер К. Аденауер (ХДС) утворив коаліційний уряд (ХДС - ХСС, ВДП, НДП).

Скасування Окупаційного статуту у зв'язку з інтеграцією до західної системи союзів. Опозиція СДПН на чолі з К. Шумахером та Е. Олленхауером побоюється відтягування возз'єднання.

1949 р., листопад - Петерберзькі угоди: ФРН погодилась вийти з «Міжнародного органу управління Руром» (на що раніше не погоджувалась), зобов'язувалась здійснювати демілітаризацію на своїй території, одержувала значні поступки щодо суднобудування, припинення демонтажу деяких

великих заводів, ФРН отримала можливість приймати участь у західних організаціях.

Початок європейської інтеграції. «План Шумана». «План Плевена». Брюссельський пакт. Створення Атлантичного пакту.

1947 р., березень - Британія і Франція підписали Дюнкеркський союзний договір проти відродження німецької загрози.

1948 р., 17 березня - Великобританія, Бельгія, Люксембург, Нідерланди і Франція підписали на 50 років Договір про економічне, соціальне і культурне співробітництво і колективну оборону. «Брюссельський пакт» проголосив створення Західного союзу - багатостороннього економічного і політико-військового союзу західноєвропейських країн, що воювали проти Німеччини і Італії або стали жертвами їх агресії.

1948 р. - створена Організація Європейської економічної співпраці (ОЄЕС) у Парижі для розподілу коштів ЄПВ (до 1952 р. - бл. 14 млрд. дол. США).

1949 р., 18 березня - опублікований проект Північноатлантичного договору; 4 квітня у Вашингтоні зібралася конференція за участю країн Західного союзу, США, Канади, Данії, Ісландії, Норвегії, Португалії та Італії; делегати підписали Північноатлантичний договір (The North Atlantic Treaty). Термін НАТО і вираз «Організація Північноатлантичного договору» (The North Atlantic Treaty Organization, NATO) з'явилися пізніше, вперше він був вжитий в конвенції, що була підписана в розвиток договору між його учасниками в Оттаві 20 вересня 1951 р.

1950 р., 9 травня - Р. Шуман вперше виклав публічно план інтеграції із західною Німеччиною. Проект полягав у формуванні багатостороннього надурядового органу, який би контролював питання видобутку і виробництва вугілля і сталі, розвитку металургії та ринків енергетичної сировини і металургійної продукції в західноєвропейських країнах. Париж і Бонн повинні були погодитися з обмеженням власного суверенітету заради формування спільного європейського ринку вугілля і сталі.

1950 р. - прем'єр-міністр Франції Р.Плевен оголосив на французьких національних зборах ідею створення Європейського оборонного співтовариства (European Defence Community). Його головним елементом повинна була стати єдина європейська армія під наднаціональним командуванням. Європейське оборонне співтовариство повинно було тісно співпрацювати з ЄОВС і, в перспективі, злитися з ним в єдину структуру, керовану загальними політичними органами.

1950 р., грудень - рада НАТО схвалила французькі пропозиції і рекомендувала розробити відповідний конкретний план. В НАТО проект Плевена прагнули бачити не ізольовано, а як частину заходів по формуванню єдиної мережі відносин безпеки між усіма західноєвропейськими державами і Сполученими Штатами. «Натовська» складова європейської оборонної політики повинна була грати ключову роль незалежно від успіху або неуспіху європейських проєктів.

1950 р. - сесія ради НАТО схваливши ініціативу Плевена, одночасно прийняла рішення про розпуск військової організації Західного союзу (Брюссельського пакту) з огляду на її злиття з військовою організацією НАТО. Головнокомандувачем збройних сил НАТО в Європі був призначений американський генерал Д.Ейзенхауер. Позиції Британії в європейських оборонних структурах в результаті цього рішення ослабли, так як з розпуском військової організації Західного союзу зникала посада начальника штабу збройних сил, яку займав британський представник фельдмаршал Б.Монтгомері.

Міжнародні відносини в Східній Європі наприкінці 40-х рр.

Завдяки угодам про перемир'я, репараціям і військовій окупації, СРСР набував впливу у Східній Європі. Й.Сталін використовував це для розширення влади.

1945 р. - північно-східну Пруссію, Закарпатську Україну й польські східні території включили до СРСР.

1947 р.- Паризькі мирні угоди: СРСР отримав Карелію від Фінляндії, Бессарабію від Румунії.

Радянізація держав-сателітів відбувається в шість етапів:

1. Комуністична меншина залучала національні групи опору до народних фронтів, які після окупації підтримувала Червона Армія.
2. Утворення тимчасових урядів; навчені в Москві, комуністи, які перебували в еміграції, отримують керівні посади у державі та ком. партіях.
3. Утворення коаліційних урядів з буржуазною верхівкою після порівняно вільних виборів: КП забезпечила собі міністерство внутрішніх справ і відтак розпоряджалась поліцейською владою. Початок відбудови: популярні земельні реформи, націоналізація промисловості.
4. Усунення буржуазної більшості парламенту шляхом терору, дискредитації, примусу, звинувачення буржуазних політиків; утворення соціалістичних єдиних партій під комуністичним керівництвом, політика блоків і нові коаліційні уряди з «партіями-супутниками», усунення опозиційних лідерів (деякі з них тікають на Захід).
5. Формування комуністичних урядів, які утверджуються за допомогою єдиних списків на керованих народних виборах. Переслідування церкви і внутрішня чистка КП: показові процеси проти «відступників» (тітоїсти та інші).
6. Народно-демократичні перетворення за радянським зразком: колективізація сільського господарства, надрегіональні економічні плани і військове командування.

Албанія

1945 р. - Уряд Народного фронту під керівництвом лідера КП Е. Ходжі (1908 – 85 рр.). Встановлення тоталітарного режиму. Після розриву з Й. Тіто колишній югославський сателіт переорієнтувався на Й. Сталіна. Радянська економічна допомога.

Болгарія

1945 р., 18 листопада - вибори в Народні збори Болгарії. Перемога «Вітчизняного фронту» (БРП (к), ліве крило БЗНС, БРСДП, «Ланка»),

керований колишнім генеральним секретарем Комінтерну Г. Димитровим.

1946 р., листопад - скасування монархії за допомогою народного референдуму; проголошення Народної Республіки Болгарія; уряд очолив Г. Димитров.

1948 р., 18 березня - договір про дружбу, взаємодопомогу та післявоєнне співробітництво зі СРСР.

Югославія. Радянсько-югославський конфлікт.

1945 р., березень - Й. Тіто швидко домігся виведення радянських військ. Він утворив коаліційний уряд з політиками-емігрантами й уклав пакт про взаємодопомогу з СРСР (денонсований 1949 р.). Й. Тіто - прем'єр-міністр.

1945 р., 11 квітня - Й. Тіто та В. Молотов підписали в Москві Договір про дружбу, взаємодопомогу та післявоєнне співробітництво.

1945 р., 27 травня - перша повоєнна промова Й. Тіто в Люблянї щодо незалежної югославської політики.

1945 р., листопад - перемога КПЮ на перших парламентських виборах; проголошення ФНРЮ (Федеративна народна республіка Югославія).

1946 р., 27 травня - остання зустріч Й. Тіто та Й. Сталіна в Москві. Домовленість щодо кураторства Югославії над Албанією.

1946 р., 7 липня - домовленість Й. Сталіна, Й. Тіто та Г. Дімітрова про створення Комінформбюро.

1946-47 рр. - внутрішня радянізація за допомогою політичної поліції і таємних служб: страта політичних супротивників; націоналізація торгівлі, промисловості й банків, соціальне страхування і колективізація.

1947 р., 30 липня - 1 серпня - нарада Й. Тіто та Г. Дімітрова в Бледі. Розроблення тексту Договору про дружбу. Протест Й. Сталіна.

1947 р., грудень - самогубство Н. Спіру, міністра економіки Албанії, прибічника прорадянської політики. Кінець югославського кураторства над Албанією.

1948 р., 17 січня - заява Г. Дімітрова про створення федерації Центральної та Південно-Східної Європи (Болгарія, Югославія, Албанія, Польща, Чехословаччина). Засудження ідеї федерації Й. Сталіним у газеті «Правда».

1948 р., 10 лютого - Московська зустріч Й. Сталіна з Г. Дімітровим, В. Коларовим, Е. Карделем, М. Джиласом. Угода щодо консультацій із зовнішньополітичних питань між СРСР, НРБ, ФНРЮ.

1948 р., 24 квітня - СРСР розірвав угоду про консультації із зовнішньополітичних питань з НРБ і ФНРЮ.

1948 р., червень - Бухарестська нарада Комінформбюро. «Щодо стану в КПЮ». КПЮ була виключена з Комінформу, а «здоровим силам» всередині югославської компартії рекомендувалось змістити Й. Тіто.

1949 р., вересень - СРСР розірвав Договір про дружбу з ФНРЮ.

1949 р., листопад - друга резолюція Комінформбюро «Югославська компартія в руках убивць та шпигунів». Висилка югославських дипломатів із соціалістичних країн. Прикордонні конфлікти з Угорщиною, Румунією, Болгарією.

1949 р., жовтень - звернення Й. Тіто до ООН з проханням захистити Югославію від СРСР. Обрання ФНРЮ непостійним членом Ради Безпеки ООН.

Румунія

Радянізація розпочалась під радянським тиском майже без комуністів.

1947 р., 30 грудня - зрікся престолу король Міхай; проголосили Румунську Народну Республіку.

1948 р., 4 лютого - Договір про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу зі СРСР.

Угорщина

Після війни комуністи були не головною силою, оскільки країна була союзницею Німеччини по антикомінтернівському пакту, військові частини приймали участь у боях на стороні Німеччини. Перемир'я із СРСР зобов'язувало до чистки держави від фашистів та військових злочинців.

Комуністи-емігранти використовували її також для усунення небажаних демократичних сил.

1945 р., листопад - перемога на виборах Партії дрібних землевласників (ПДЗ), 245 із 409 місць у парламенті. Прем'єр-міністр З. Тілді. Лише при 70 мандатах КП дала 4 міністрів: серед них міністр внутрішніх справ І. Надь, міністр сполучення Е. Гере, міністр із надзвичайних питань М. Ракоші. Хвиля терору проти «залишків фашизму».

1946 р., 1 лютого - проголошено Угорську республіку. Президент - З.Тілді, уряд очолив прем'єр-міністр – Ф. Надь (Партія дрібних землевласників).

1948 р. - Соціалістична робітничая партія (УСРП). Опір церкви процесу націоналізації шкід. Я. Кадар став міністром внутрішніх справ. Переслідування духовенства. Засуджено до страти кардинала Йозефа Міндсенті, однак помилувано до довічного ув'язнення. Встановлення тоталітарного режиму.

Польща

В ході війни західні області буди включені до складу Німеччини, а на східних – створено генерал-губернаторство на чолі з німецьким губернатором. На право представляти польські інтереси претендувало два польських уряди: прозахідний емігрантський в Лондоні та прорадянський Тимчасовий національний уряд в м. Любліні.

1945-1947 рр. - громадянська війна. АК та УПА проти комуністів та Тимчасового уряду.

1945 р. - Люблінський комітет, за підтримки СРСР, проголошує себе тимчасовим урядом і бере на себе управління німецькими східними територіями. Визнаний західними державами «уряд національної єдності» схвалив відхід східних територій до СРСР. Переміщення кордонів на захід породило радикальні переселення та проблеми вигнання.

1945 р., липень - С. Миколайчик, віце-прем'єр Тимчасового уряду, створив «Польське стронніцтво людове» (ПСЛ) - нову селянську партію.

Некомуністичні партії мали більше прибічників, ніж комуністичні та соціалістичні.

1945 р., серпень - Договір про радянсько-польський державний кордон, який підтверджував його проходження по лінії «Керзона» (з деякими відступами).

1947 р. - фальсифікована перемога на виборах демократичного блоку (80%): «польський Сталін» Болеслав Берут, голова компартії, став президентом держави. Арешт буржуазних політиків;

1949 р. - радянська війська: радянський маршал поляк за походженням, Костянтин Рокоссовський став міністром оборони. Антиросійську національну самосвідомість зміцнювала католицька церква.

Чехословаччина

Мала демократичний досвід між двома світовими війнами, економічно орієнтувалась переважно на країни Заходу, а Москва досить позитивно ставилась до постаті Е. Бенеша й підтримувала його претензії на наступництво довоєнної держави.

1945 р., 29 червня - радянсько-чехословацький договір про Закарпатську Україну, Закарпаття переходило до СРСР.

1946 р., травень - перемога на виборах КП (38%). Е. Бенеш і Т. Масарик сподівались на демократичний уряд Національного фронту під керівництвом прем'єр-міністра К. Готвальда (комуніст). Уряд був наполовину некомуністичним, так, наприклад, міністром зовнішніх справ був Я. Масарик – прибічник прозахідної орієнтації.

1947 р., липень - відмова уряду ЧССР брати участь в плані Маршалла.

1948 р., лютий - комуністичний державний переворот, викликаний відставкою 12 міністрів на знак протесту проти комуністичної інфільтрації поліції (міністр внутрішніх справ Носек, КП). Профспілковий вождь А. Запотоцький чинить тиск на Е. Бенеша, використовуючи страйки і демонстрації проти «змови». За завданням президента держави, прем'єр-міністр К. Готвальд утворив новий уряд. Комунізація преси, радіо та адміністрації. Псевдовибори за єдиним списком; Е. Бенеш не підписує нову

народно-демократичну конституцію і йде у відставку. Його наступником став К. Готвальд. Новим главою уряду став А. Запотоцький, формування уряду комуністів. Встановлення тоталітарного режиму.

Країни Балтії

1940 р. - Латвія, Литва, Естонія – були включені до складу СРСР, без урахування бажання народів цих країн.

1945 р. - були відновлені радянські органи влади, проведена колективізація і часткова повторна націоналізація.

Виник антирадянський партизанський рух «лісних братів», який займався терором проти регулярних сил Радянської Армії, зривом виборів та вбивствами місцевих комуністів. До кінця 1946 р. рух був практично придушений в Естонії і Латвії, але продовжувало діяти в Литві (окремі активісти перебували в підпіллі до 70-х років XX ст.).

Створення РЕВ.

1944-1945 рр. - перші торгівельні угоди нового типу між СРСР та країнами Східної Європи.

1949 р., січень - заснування РЕВ, до організації приєдналися всі соціалістичні країни Європи, крім Югославії. Організація виконувала більше політичні, ніж економічні завдання - закріпити радянське домінування в регіоні шляхом формування однотипних економічних механізмів.

1949 р., серпень - друга сесія РЕВ. Початок координації зовнішньоторговельних планів.

1950 р. - приєдналась НДР.

Питання для самоконтролю

1. «План Маршала»: зміст, цілі, результати.
2. Берлінська криза 1948-1949.
3. Розкол Німеччини. Утворення ГДР й ФРГ.
4. Воєнно-політична інтеграція країн Західної Європи (кін. 40-х – перша пол. 50-х рр). Вступ ФРН в НАТО.

5. Міжнародні відносини в Східній Європі в кін. 40-х рр. Еволюція підходу СРСР до країн Східної Європи.

Рекомендована література

1. Грабарчук Г. О., Кудряченко А. Г. Взаємовідносини ФРН-НДР: від визнання до єднання. - К., 1994. – 146 с.
2. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. - К., 1995. – 903 с.
3. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. - К., 2001. – 447 с.
4. Плохій С. Ялта. Ціна миру. – К., 2019. – 304 с.
5. Ball G. W. Diplomacy for a crowded world: An American foreign policy. – Boston, 1976. – 356 p.
6. Dockrill S.R. International Relations since 1945: A Global History // The English Historical Review – Vol.120. – Is. 489. – P. 1410-1412
7. Kissinger H. Diplomacy. – 1994. – 912 p.
8. Weisberger B.A. Cold war, cold peace. The United States and Russia since 1945. – N.Y., 1985. – 235 p.

Тема 3. Близький та Середній Схід в 40-50-ті рр.

Створення Арабської ліги. Статут Ліги арабських держав. Англо-єгипетський конфлікт. Суецький конфлікт. Політика СРСР щодо Ірану. Радянсько-турецькі відносини. Палестинська проблема: арабо-ізраїльська війна, посередництво ООН, проблема біженців. Багдадський пакт. «Доктрина Ейзенхауера».

Створення Арабської ліги. Статут Ліги арабських держав.

1945 р. - заснована Арабська ліга, в Каїрі. Рішення є обов'язковим лише для держав-членів, які за них проголосували; непоодинокі конфлікти інтересів. Органи: Рада голів держав (з 1964 р.), Генеральний секретаріат у Каїрі, Рада міністрів закордонних справ для координування арабської політики. Вступ Лівії – 1953 р., Судану – 1956 р., Тунісу, Марокко – 1958 р., Кувейту – 1961 р.

Статут Ліги закріпив основні принципи діяльності: розвиток відносин між арабськими країнами на основі поваги до незалежності й суверенітету, співпраця в галузі економіки, соціальній та культурній сферах; координація зовнішньополітичних курсів арабських країн; заборона використання сили для розв'язання суперечок.

Англо-єгипетський конфлікт. Суецький конфлікт.

За підтримки міських мас партія «Вафд» розпалила заворушення, спрямовані на те, щоб примусити британців покинути зону Суецького каналу (1954 р. обумовлено в угоді).

1952 р. - військовий заколот проти корумпованої монархії та уряду партії «Вафд»: король Фарук I зрікся престолу.

1953 р. - проголошення республіки на чолі з ген. Напробом, якого скинула Революційна рада. Залучення партій до пануючої ідеології (Мусульманське братство) в Національному союзі.

1954 р. - владу здобув полковник Г. А. Насер (з 1956 р.- президент): реформи, спрямовані на подолання масового зубожіння (арабський соціалізм). Панарабська політика проти Ізраїлю разом із Сирією та Саудівською Аравією:

1955 р. - закупівля зброї в ЧССР.

1956 р. - Суецька криза: США (міністр закордонних справ Даллес) відхилили надання фінансової допомоги на будівництво Асуанської греблі; відтак, для власного фінансування цього великого проекту – в липні 1956 р. - націоналізація Суецького каналу з компенсацією (здебільшого британським і французьким) акціонерам та з гарантією вільного судноплавства. На трьох безрезультатних конференціях користувачів Суецького каналу в Лондоні Індія та СРСР схвалили єгипетський крок. Реакція Лондона і Парижа була надзвичайно бурхливою: почалася підготовка до збройної інтервенції проти Єгипту. Ізраїль запропонував свою участь в британсько-французькій інтервенції, домовленості про співробітництво Британії, Франції та Ізраїлю проти Єгипту були оформлені секретним тристороннім протоколом від **24 жовтня 1956 р.**

1956 р., 29-30 жовтня - напад Ізраїлю на Єгипет; британо-французька військова акція для захисту каналу, засуджена США та ООН (листопад). Відведення військ у зв'язку з радянськими погрозами; війська ООН займають зону каналу. Наслідки: поразка Заходу, Радянський Союз включився в близькосхідну політику: військова й економічна допомога Єгипту (Асуанська гребля) та Сирії.

Політика СРСР щодо Ірану

1945 р., 13 вересня - іранський уряд звернувся до трьох країн щодо виведення військ з території держави. СРСР не називав дату виведення військ. Перебування радянських сил використовувалось як засіб тиску на Тегеран в ході урегулювання питання щодо нафтових концесій на півночі Ірану.

1945 р., 18 листопада - в Іранському Азербайджані розпочалось повстання, організоване Народною партією Ірану (партія Туде). Іранський уряд направив сили на його придушення, але їх не пропустили радянські війська

До 1 січня 1946 р. - вийшли американські війська.

До 2 березня 1946 р. - вийшли британські війська.

Березень, 1946 р. - іранський уряд звернувся до РБ ООН щодо радянських дій на території Ірану.

1946 р., 4 квітня - СРСР заключив договір з Іраном щодо виведення своїх військ; в Ірані створювалась «Ірансько-радянська нафтова компанія», де 51% акцій належало СРСР (меджліс не ратифікував даний договір).

Радянсько-турецькі відносини

1945 р., 22 липня - Й. Сталін озвучив на Потсдамській конференції територіальні претензії й вимоги щодо перегляду Конвенції Монтре.

1946 р. - СРСР повторив вимоги до Туреччини в дипломатичній ноті й почав розгортати війська вздовж спільного кордону; Туреччина отримала підтримку США.

Багдадський пакт

1955 р., 24 лютого - Багдадський пакт, угода між Іраком та Туреччиною. Мета: спільна безпека та оборона. 5 квітня 1955 р. до пакту приєдналася Великобританія, 23 вересня - Пакистан, 3 листопада - Іран.

1958 р. - в Іраку відбулася антимонархічна революція. Нове керівництво оприлюднило рішення вийти з Багдадського пакту.

1959 р., 3 серпня - пакт дістав назву Організація Центрального Договору (СЕНТО). США (з червня 1957 р. – вступили до військового комітету) підтримували Пакт, а СРСР виступав проти, так як вбачав антирадянську направленість.

Палестинська проблема: арабо-ізраїльська війна, посередництво ООН, проблема біженців.

1945 р., 13 серпня - Всесвітній сіоністський конгрес (ВСК) висунув лозунг переселення в Палестину 1 млн. євреїв.

1945 р., 13 серпня - Г. Трумен запропонував Британії дозволити 100 000 євреїв емігрувати до Палестини.

1946 р. - британо-американська комісія наполягає на відкритті кордонів для 100 000 єврейських іммігрантів. Міністр закордонних справ Бевін не знайшов розв'язання проблеми на Лондонській конференції з питань Палестини (за участі готової до війни Арабської ліги).

1947 р., 18 лютого - Лондон заявив про намір відмовитись від мандату на Палестину.

1947 р., 29 листопада - ГА ООН прийняла резолюцію №181 про розділ Палестини на три частини: єврейську (56 %), арабську (42 %), особливу зону, яка передавалась під опіку ООН (2%), до якої ввійшли священні міста Єрусалим та Віфлеєм.

1948 р., травень - відмова британців від мандату. Виведення британських військ та адміністрації зумовило в країні стан анархії.

Новий Ізраїль (1948 – 65 рр.)

1948 р., 14 травня - проголошення держави Ізраїль на Єврейській національній раді (голова: Бен Гуріон); наступ Арабської ліги, перерваний посередництвом ООН (червень, липень), дістала відсіч (ізраїльська перевага у повітрі); втеча арабської частини населення; єврейські терористи вбивають уповноваженого ООН графа Бернадотта.

1949 р. - після боїв у Негеві (захоплення Ейлата), обопільна угода про перемир'я (з лютого до червня): розподіл Єрусалима на дві частини, західний берег Йордану відходить до Йорданії, сектор Газа - до Єгипту; лінії фронтів закріплюються і стають державними кордонами.

1948 - 63 рр. - призначили Д. бен Гуріона прем'єром.

1949 - 52 рр. - президент держави Х. Вейцман. Приплив та інтеграція євреїв з усього світу; розробка неоеврейської державної мови (іврит); розбудова земель - кооперативні села (мошав) і добровільні колективи (кібуци без приватної власності): «завоювання пустелі», насадження лісів; зрошення й іригація за допомогою іноземного капіталу та завдяки економічній допомозі.

1949 р., 1 грудня - в м. Єрихоні на землях арабської частини Палестини, Арабський конгрес проголосив короля Трансйорданії Абдаллаха королем Палестини.

1951 р. - арабський націоналіст убив короля Абдаллаха на порозі мечеті Аль-Акса в арабській частині Єрусалима.

1952 р. - угода про компенсацію з ФРН (3,5 млрд марок).

1952 р. - президент держави Ісаак бен Цві.

1956 р. - Засідання Сіоністського всесвітнього конгресу (президент Наум Гольдман, 1894 р. - 1982 р.): заклик до східного блоку скасувати заборону виїзду євреїв. Проти арабського бойкоту (закриття Суецького каналу і порту Ейлат), нападів єгипетських загонів диверсантів (феддаїни) і радянської військової допомоги.

1956 р., жовтень - напад на Єгипет: роззброєння єгипетських військ, відкриття порту Ейлат.

1957 р. - передання окупованих територій (Сінай, сектор Газа) силам ООН. Економічна і військова допомога ФРН, обіцяна К. Аденауером.

З 1962 р. - нова економічна політика з метою вирівнювання пасивного торговельного балансу: скасування захисних мит, угоди з ЄЕС (1964 р.). Арабські погрожування війною, пов'язані також з використанням води Йордану.

«Доктрина Ейзенхауера»

1957 р. - доктрина Ейзенхауера: гарантована допомога обраному колу арабських країн, які під тиском економічних труднощів могли піти по шляху лівих революцій і звернутися за підтримкою до Радянського Союзу. «Доктрина Ейзенхауера» була негативно сприйнята більшістю арабських країн, особливо різко проти неї виступили Єгипет і Сирія.

Питання для самоконтролю

1. Арабо-ізраїльська війна 1948-49 рр. Палестинська проблема: історія та сучасність.

2. Міжнародні відносини на Близькому та Середньому Сході в 40-50 ті рр. Ліга арабських держав.
3. Іранська криза: сутність та значення.
4. Суецька криза та її міжнародне значення.

Рекомендована література

1. Козицький А.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918–1999 рр.). – Львів: Афіша, 2000. – 159 с.
2. Сергійчик І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.). – Суми: Університетська книга, 2002. - 288 с.
3. McDermott R. Risk-Taking in International Politics. - University of Michigan Press, Michigan, 1998. – 256 p.
4. Negrine R. The Press and the Suez Crisis: A Myth Re-examined // The Historical Journal. – 1982. - Vol. 25, No. 4. – P. 975-983.
5. Boyle P. G. The Hungarian Revolution and the Suez Crisis // The Journal of the Historical Association. -2005. – Vol. 90, Is. 300. – P. 485-669.

Тема 4. Повоєнне врегулювання на Далекому Сході. Міжнародні відносини на Далекому Сході, в Південно-Східній Азії та Латинській Америці в 40- 50-ті рр.

Окупація Японії. Повоєнне врегулювання. Події в Китаї: міжнародний аспект. Корейська проблема. Війна в Кореї. Незалежність Індії та Пакистану. Кашмірська проблема. Нідерландсько-індонезійський конфлікт та його врегулювання. Індокитайська проблема. Діяльність Організації американських держав. Кубинська революція та США.

Окупація Японія. Повоєнне врегулювання.

1945 р., 2 вересня - капітуляція Японії.

1945 - 50 рр. - американське військове правління під керівництвом ген. Макартура: процеси над військовими злочинцями; проблеми повернення населення; репарації; розподіл земельних володінь; демократизація.

1946 р. - прийнята конституція за американським зразком.

1949 - 54 рр. - другий кабінет Йосіди: напруженість Схід - Захід (Корея) примусила США залучити Японію на свій бік як союзника.

1951 р. - Сан-Франциський мир: Японія втратила всі завоювання з 1854 р., уклала військову угоду із США і здобула суверенітет (1952 р.).

1951 р. - Тихоокеанський пакт (АНЗЮС) заснований в Сан-Франциско проти японських нападів, а також проти агресії на Тихому океані, учасники: Австралія, Нова Зеландія, США.

з 1954 р. - ремілітаризація. Зростання експорту, попри перенаселеність і нестачу сировини.

1955 р. - прем'єр-міністр І. Хатояма проголосив мирну політику. Реформа управління й оподаткування.

1956 р. - кінець стану війни із СРСР.

1960 р. - пакт безпеки із США викликав гостру антиамериканську реакцію.

Події в Китаї: міжнародний аспект.

Після японської окупації Китай зuboжив і деморалізувався. З американською допомогою війська гоміндану зайняли великі міста, однак не в змозі навести порядок (корупція). Військова диктатура Чан Кайши.

1945 р. - угода з Радянським Союзом, який, серед іншого, отримав Порт-Артур (до 1955 р.). Перші сутички з КПК схожі на громадянську війну. Після безуспішного американського посередництва - обмеження допомоги США гоміндану.

1947 р. - загострення громадянської війни. Закон США про допомогу Китаю не зупинив просування червоних китайців на Півночі.

1949 р. - великомасштабний наступ на Південний Китай; завоювання Нанкіна.

1949 р., вересень - проголошення КНР. Уряд і військо гоміндану тікають на Тайвань.

1949 р., листопад - в Москві проходили радянсько-китайські переговори про укладення нового союзного договору (підписаний 14 лютого 1950 р.).

1950 р. - Завоювання Хайнаня. США перешкоджають прийому КНР до ООН, домагаються торговельної блокади і гарантують Нац. Китаю (Тайвань) та президенту Чан Кайши захист від нападів червоних китайців.

1950 р. - пакт про взаємодопомогу з СРСР.

1950 р. - окупація Тибету (1951 р. - внутрішня автономія). Політика, зорієнтована на Азію: зближення з Індією. Ініціатива Бандунзької конференції, компроміс із Японією. Загроза світового конфлікту.

1957 р. - у зв'язку з наступом проти Формози: обстріл Квемою (1958 р.). США розглядали можливість інтервенції. Криза уладналась під радянським тиском.

1958-1961 рр. - політика «великого стрибка» в Китаї. Диференційований підхід Китаю до країн Східної Європи: співробітництво з країнами, що намагаються дистанціюватись від СРСР.

1959 р. - атомна програма.

1959 р. - повстання в Тибеті: втеча Далай-лами. Прикордонні конфлікти з Індією.

1960 р. - розрив дипломатичних відносин СРСР та Китаю; виїзд радянських технічних спеціалістів як наслідок ідеологічного конфлікту з Москвою.

Корейська проблема. Війна в Кореї.

1945 р. - радянсько-американська окупація, на основі домовленостей союзників. На півночі розвивалось гірництво, промисловість, виникали комітети Народного фронту, керовані корейськими комуністами-емігрантами; На півдні – сільське господарство, встановлення американського військового уряду. На конференції міністрів закордонних справ (Москва, грудень 1945 р.) уклали угоди про загальнокорейський уряд. Після суперечок з СРСР США внесли пропозицію (1947 р.) щодо комісії ООН з контролю за вільними виборами, але їй відмовляють у в'їзді до Північної Кореї.

1948 р. - вибори до Національних Зборів; Лі Син Ман став президентом Республіки Південна Корея (серпень); проголошення Північної Кореї народно-демократичною республікою (вересень) під керівництвом Кім Ір Сена. Обидва уряди заявили претензію на всю Корею; резолюція ООН ухвалила рішення на користь Південної Кореї. Виведення радянських та американських військ.

1950-1953 рр. - Корейська війна, викликана північнокорейським нападом. Південна Корея просить допомоги: президент Трумен дав наказ про втручання американських військ. РБ ООН оголосила Північну Корею агресором і закликала членів ООН до підтримки Південної Кореї. Війська ООН прорвались до китайського кордону (вересень). Втручання китайських «добровольців» (листопад). Позиційна війна біля 38-ї паралелі. Китайські війська витіснили противника з території КНДР і стали просуватися до Сеулу, який був знову узятий комуністами 4 січня 1951 р. Війська ООН до

початку 1951 р. виявилися у важкому становищі, їм загрожувало повне знищення.

1951 р. - Д. Маккартур вимагав повноважень на руйнування китайських авіабаз і баз постачання. Його замінив ген. М.Ріджуей, оскільки президент Г. Трумен побоювався нової світової війни.

1951 р. 10 липня - за негласної підтримки СРСР почалися переговори КНДР, КНР і США щодо перемир'я.

1953 р. - перемир'я в Панмунджомі: поділ Кореї. Женевська конференція міністрів закордонних справ не знайшла розв'язання для всієї Кореї. Північна Корея - відбудова за допомогою радянських кредитів, за підтримки КНР. Південна Корея - американська допомога у відбудові.

1953 р. - Пакт безпеки із США, які підтримують авторитарний режим президента. Внутрішні заворушення тривають також і після відставки Лі Син Мана (1960 р.). Президентом стає ген. Пак Чжон Хі.

Незалежність Індії та Пакистану. Кашмірська проблема.

1946 р. - Конституційні збори та індійський перехідний уряд підготували проголошення незалежності.

1947 р. - Акт незалежності Індії. Кризи: індуїстська і мусульманська різанина, втеча і переселення релігійних меншин.

1947 - 48 рр. - перша Кашмірська війна. Боротьба за стратегічно важливе князівство Кашмір.

1948 р. - вбивство М. Ганді.

1949 р., 1 січня - Індія і Пакистан підписали угоду про припинення вогню і встановлення демаркаційної лінії у штатах Джамма та Кашмір.

1949 р. - РБ ООН прийняла резолюцію щодо проведення плебісциту, але Пакистан відмовився її виконувати.

1950 р. - проголошення незалежності Індії.

1954 р. - Китайський державний візит (Чжоу Еньлай); проголошення п'ятьох принципів співробітництва: суверенітет, рівноправність, мирні прагнення, відмова від агресії та інтервенції.

1955 р. - державний візит Дж. Неру до Москви; результат: отримання економічної допомоги.

1956 р. - проголошення Ісламської республіки Пакистан (повноправний член Співдружності).

1959 р. - прикордонний конфлікт Індії з Китаєм, який не визнав лінії Мак-Магона й окупував північні прикордонні території.

Нідерландсько-індонезійський конфлікт та його врегулювання

1945 р., 17 серпня - незадовго до капітуляції Японії, лідер індонезійських націоналістів, А. Сукарно проголосив незалежність Індонезії, колишньої колонії Нідерландів.

1946 р., листопад - А. Сукарно і голландська влада домовилися про створення двох федеративних частин Індонезії - однієї під владою націоналістів, іншої - під управлінням колоніальної адміністрації, з тим щоб до **1949 р.** обидві частини утворили єдину федеративну державу Сполучені Штати Індонезії під верховенством нідерландської корони. Уряд Нідерландів довіряв А. Сукарно і прагнув зміцнити свій контроль в країні.

1947 р., 20 липня - в Індонезію прибув сотисячний голландський контингент для проведення «поліцейської акції» з метою встановлення контролю над частинами країни, які перебували під владою А. Сукарно. Міжнародне співтовариство, включаючи США і СРСР, висловилося за мирне вирішення спору.

1948 р., січень - представники Індонезії і Голландії підписали угоду про припинення вогню. Домагаючись влади, А. Сукарно. спирався на підтримку як лівих, так і помірковано правих.

1948 р. вересень - виник конфлікт між А. Сукарно і лідерами індонезійських комуністів (частина з яких прибула з Москви), які проголосили створення

«індонезійського радянського уряду». Заколот А. Сукарно придушив за допомогою сили, після чого в США стали ставитися до нього з ще більшою симпатією.

1948 р., грудень - Голландія, скориставшись розколом в таборі А. Сукарно, провела другу «поліцейську акцію». Столиця країни була захоплена, а уряд А. Сукарно заарештовано. США і СРСР виступили проти Голландії. Вашингтон пригрозив припинити допомогу Голландії за «планом Маршалла». Рада безпеки ООН прийняла резолюцію з вимогою негайного звільнення індонезійського уряду і надання Індонезії повної незалежності не пізніше **1 липня 1950 р.**

1949 р., 28 січня - після переговорів у форматі «круглого столу» в Гаазі було вироблено угоду про створення фактично повністю незалежної і єдиної Індонезії під владою А. Сукарно і номінальним верховенством королеви Нідерландів.

Індокитайська проблема.

За рішенням Потсдамської конференції капітуляцію японських сил на південь від 16 паралелі в Індокитаї прийняли британські війська, на північ - китайські. Британія виступала за збереження колоніального статусу Індокитаю, Китай негативно ставився до французької присутності біля своїх кордонів, а США і СРСР лавірували, прагнучи забезпечити собі підтримку Британії і Франції в європейських питаннях.

1945 р., 2 вересня - Хо Ши Мін проголосив, на території Тонкіна (Північного В'єтнаму) в Ханой Демократичну Республіку В'єтнам. Імператор В'єтнаму Бао Дай, який номінально був очільником держави під час японської окупації і співпрацював спочатку з японською владою, а потім, дуже недовго, з Хо Ши Міном, відрікся від престолу і емігрував в Гонконг. Влада Хо Ши Міна в північній частині країни зберігалася протягом усього часу перебування у В'єтнамі китайських військ. В'єтнамські комуністи змогли тимчасово поширити свій контроль і на південь, зайнявши Сайгон до прибуття туди

британських окупаційних військ. Однак, завданням Британії була передача влади французькій адміністрації, до **весни 1946 р.** загони комуністів були витіснені на північ. Британська окупація південної зони із Сайгоном. Французький експедиційний корпус воював з буддійськими сектами і В'єтніном.

1946 р. - передача британською адміністрацією функцій колоніальним установам. Виведення китайських військ, сплачене ціною відмови від усіх французьких вимог до Китаю.

1946 р., березень - між в'єтнамськими комуністами і французьким урядом було досягнуто угоди, яку підписали в Ханой. Париж визнав Хо Ши Міна главою ДРВ на території Тонкіна і Аннама (Північного і Центрального В'єтнаму) за умови входження ДРВ в Індокитайську Федерацію, яка включалася до Французького Союзу – французький аналог Британської Співдружності. (Разом з В'єтнамом у Французький Союз одночасно входили Камбоджа і Лаос.) Хо Ши Мін не був задоволений таким врегулюванням, наполягав на включенні в склад ДРВ також південної частини країни, Кохінхіни. Але французька влада не хотіла втрачати контроль над найбагатшими районами країни і створила на території Аннама і Кохінхіни окрему «вільну державу».

1946-54 рр. - перша Індокитайська війна.

1946 р., грудень - розпочався збройний конфлікт Франції з ДРВ, спровокований відмовою задовольнити вимоги Ханоя. ДРВ намагалася заручитися підтримкою США, звертаючись до президента Г. Трумена сприяти В'єтнаму в отриманні незалежності. В Вашингтоні не хотіли ні охолодження відносин з Францією, ні посилення комуністів у В'єтнамі. США до **1949 р.** зберігали нейтралітет. Москва також зберігала нейтралітет, Радянському Союзу було невигідно створювати труднощі для французького уряду, яким в той момент керували соціалісти. СРСР був зацікавлений у співпраці з Парижем, в запобіганні ремілітаризації Німеччини і не хотів ускладнювати відносини через В'єтнам.

1953 р. - В'єтмін проник в Лаос і розколов Індокитай. Президент Д. Ейзенхауер відхилив інтервенцію США.

1954 р. - Женевська конференція міністрів закордонних справ (представник КНР: Чжоу Еньлай): ліквідація Індокитаю, який розподіляють на суверенні держави: Лаос, Камбоджа, В'єтнам.

1955 р. - прем'єр міністр Нго Динь Дьєм, за американської допомоги, зміцнював державу диктаторськими методами.

1957 р. - партизани В'єтконгу починають другу Індокитайську війну.

Діяльність Організації американських держав.

Організація американських держав (ОАД): засади закладено 1945 р. в Чапультепекському акті, ухвалено в 1947 р. на панамериканській конференції в Петрополісі (пакт Ріо), підписано 1948 р. - на Боготській конференції: зобов'язання взаємодопомоги в разі агресії; мирне врегулювання конфліктів між членами ОАД або санкції. Органи: Міжамериканська конференція; Конференція міністрів закордонних справ для консультацій; Рада оборони.

1954 р. - Каракаська конференція: резолюція проти комунізму.

1959 р. - Сантьягська декларація: демократичний устрій держави як гарантія миру.

1962 р. - Конференція в Пунта-дель-Есте: засудження марксизму-ленінізму; виключення Куби.

Кубинська революція та США

Куба не належала до політично стабільних країн Західної півкулі.

Кінець 1950-х рр. - на острові правив диктатор Ф. Батіста, який захопив владу шляхом військового перевороту в 1952 р., поваливши президента П. Сокорраса. Сполучені Штати мирилися з правлінням диктатора, хоча не схвалювали його репресивну внутрішню політику. Намагаючись змусити Ф. Батісту пом'якшити курс, американська адміністрація ввела санкції: перестали продавати зброю. Ф. Кастро Рус – противник Ф. Батісти.

1953 р. - Ф. Кастро спробував підняти повстання проти Ф. Батісти, був арештований, але потім звільнений за амністією, після чого емігрував спочатку в США, а потім в Мексику.

1956 р. - Ф. Кастро нелегально повернувся на Кубу і разом з групою своїх прихильників почав проти Ф. Батісти партизанську війну, закріпившись в гірських районах.

Кінець 1958 р. - загони Ф. Кастро почали успішний наступ на Гавану, Ф. Батіста втік з країни в Домініканську Республіку.

1959 р., січень - захопивши столицю, Ф. Кастро очолив новий режим, він був не комуністом, а націоналістом на той час.

1959 р., кінець - розбіжності між Вашингтоном і Гаваною стали наростати, коли Ф. Кастро розгорнув жорстокі репресії проти прихильників поваленого уряду, які переросли в придушення опозиції взагалі. У США хлинув потік кубинських біженців, які стали впливати на американську громадську думку в антикастровському дусі. Намагаючись вплинути на Гавану, США знову вдалися до санкцій проти Куби, додавши до ембарго на поставки озброєнь заборону на закупівлі кубинського цукру. Оскільки цукор був головною статтею кубинського експорту, ці заходи боляче вдарили по кубинській економіці, почали скорочувати поставки на Кубу нафти.

1960 р. - кубинський уряд закупив зброю в Радянському Союзі, який також погодився постачати на Кубу енергоносії. Одночасно в країні були націоналізовані американські нафтопереробні підприємства.

1961 р. січень - із Гавани були вислані американські дипломати, у відповідь, США розірвали з Кубою дипломатичні відносини.

1961 р., квітень - американо-кубинський конфлікт загострився ще більше. 17 квітня на узбережжі Куби в районі Плайя-Хірон (на узбережжі затоки Кочінос) висадилися збройні загони кубинських емігрантів чисельністю близько 1,5 тис. чоловік, які спробували повалити режим Ф. Кастро. Однак путчисти були розгромлені силами безпеки Куби за 48 годин. Переворот не

вдався, але спроба перевороту спонукала Ф. Кастро до переговорів з СРСР щодо поставок зброї.

3 1962 р. - Радянський Союз збільшив Кубі військову допомогу, мотивуючи це загрозою, яка існувала для неї з боку США.

Питання для самоконтролю

1. Післявоєнне урегулювання на Далекому Сході. Мирний договір з Японією.
2. Корейська проблема. Війна в Кореї.
3. Досягнення незалежності Індією та Пакистаном. Кашмірська проблема.
4. Індокитайська проблема в 40-50-ті рр. Женевська конференція по Індокитаю.
5. Політика США щодо Куби наприкінці 1950-х - початку 60-х років. Втручання до затоки Кочінос.

Рекомендована література

1. Козицький А.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918–1999 рр.). – Львів: Афіша, 2000. – 159 с.
2. Сергійчик І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.). – Суми: Університетська книга, 2002. – 288 с.
3. McDermott R. Risk-Taking in International Politics. - University of Michigan Press, Michigan, 1998. – 256 p.
4. Kennedy P.M. The Rise and Fall of Great Powers. -N.Y.: Vintage Books, 1987. – 677 p.
5. Wenger A. International relations : from the Cold War to the globalized world. - London : Lynne Rienner, 2003. - 405 p.

Тема 5. Ослаблення «холодної війни» в міжнародних відносинах у першій половині 50-х рр.

Еволюція зовнішньої політики США. «Європейська оборонна спілка». Західноєвропейський союз. «Відлига» та зовнішня політика СРСР. Соціально-політичні кризи в країнах Східної Європи в 50-ті рр.: міжнародний аспект. Європейська економічна інтеграція.

Еволюція зовнішньої політики США

1953 р., 15 січня - Дж. Ф. Даллес у виступі перед сенатської комісією у закордонних справах, заявив про намір замінити політику «стримування» на - «звільнення» від комунізму народів східноєвропейських країн і Радянського Союзу. З концепцією «відкидання», яка була покликана дати загальне обґрунтування зовнішньополітичної платформи США, були пов'язані дві військові доктрини: «нового погляду» (new look) і «масованої відплати» (mass retaliation). Доктрина масованої відплати передбачала навіть у відповідь на обмежений напад СРСР на США завдати удару у відповідь усією міццю американського ядерного потенціалу країни. Доктрина «нового погляду» (викладена в доповіді РНБ 8 серпня 1953 р.) полягала у констатації: ядерна складова збройних сил країни обходиться бюджету дешевше, ніж утримання звичайних збройних сил, застосування яких здатне забезпечити ефект, який можна порівняти з ефектом від застосування ядерної зброї.

«Європейська оборонна спілка». Західноєвропейський союз.

1950 р., 11 серпня - У. Черчилль оприлюднив ідею створення «європейської армії» (за участю німецьких військових з'єднань), яка стала основою проекту військово-політичної інтеграції; пропозиція була включена до резолюції асамблеї Ради Європи «Про негайне створення об'єднаної європейської армії».

1952 р., березень - СРСР і НДР висунули спільний проект «Основ мирного договору з Німеччиною»; передбачав припинення окупаційного статусу обох частин Німеччини, відновлення її єдності і німецького державного

суверенітету в межах, визначених Потсдамської конференцією (тобто зі східними кордонами по Одеру і Нейсе). Єдина Німеччина отримувала право мати збройні сили, але повинна була дотримуватися політики нейтралітету і невходження у військові блоки.

1952 р., 26 травня - представники США, Великобританії, Франції і ФРН підписали в Бонні загальний договір про відносини ФРН з трьома іншими західними державами. Проголошувалось скасування окупаційного статусу на території західних секторів і надання ФРН суверенітету в зовнішній і внутрішній політиці. Західна Німеччина при цьому не могла за допомогою сили або без відома західних союзних держав міняти свої державні кордони, укладати мирний договір з СРСР і перешкоджати представникам США, Британії та Франції в доступі на територію Західного Берліна. У тексті підтверджувалося право ФРН продовжити участь в ЄСВС. Західні держави зберігали право тримати свої війська на західнонімецькій території до моменту остаточного мирного врегулювання навколо Німеччини і відновлення територіальної цілісності країни, а Західна Німеччина відмовлялася від права вимагати їх виведення (західні держави побоювалися подібного варіанту розвитку подій в разі приходу до влади в ФРН соціал-демократів). Договір міг вступити в силу лише в разі вступу в силу договору про створення Європейського оборонного співтовариства.

1952 р., 27 травня - під час роботи Паризької конференції міністри закордонних справ Франції, ФРН, Італії і Бенілюксу підписали Договір про створення Європейського оборонного співтовариства; Договір передбачав: створювана «європейська армія» діятиме «в рамках НАТО і в тісній співпраці з нею», ФРН могла мати свою армію, але під керівництвом органів ЄОС.

1953 р., 10 березня - був оприлюднений проект Договору про Європейське політичне співтовариство у Страсбурзі; передбачав створення двопалатного парламенту, в якому депутати нижньої палати обиралися прямим загальним голосуванням, незалежної від держав-членів Європейської виконавчої ради, Ради міністрів і Суду.

1954 р., 30 серпня - в Національних зборах Франції пройшло голосування щодо Паризьких угод, яке закінчилося провалом ратифікації; тиск з боку Вашингтону і Лондону, які спонукали ратифікувати Договір; проблема – більшість французів розглядали збройні сили Німеччини як загрозу.

1954 р., вересень - Франція і Великобританія почали обговорювати питання про приєднання до Західного Союзу ФРН та Італії. Порядок денний розширився і почалось обговорення перспективи приєднання ФРН до НАТО.

1954 р., 23 жовтня - оформлено створення Великою Британією, Францією, Італією, країнами Бенілюксу і ФРН Західноєвропейського союзу на базі зміненого і доповненого **Брюссельського пакту 1948 р.**

1955 р., 5 травня - були ратифіковані і набрали чинності Паризькі угоди (від 23 жовтня 1954 р.): угода про війська для спільної оборони; вступ ФРН до ЗСЄ і НАТО за відмови від атомної, хімічної та бактеріологічної зброї; німецько-французька угода про Саар: автономія Саару під контролем ЗСЄ.

1955 р., жовтень - у Саарській області проведено плебісцит, більшість виступила за приєднання до ФРН

1957 р. - Саар приєднався до складу ФРН, в якості однієї із земель.

«Відлига» та зовнішня політика СРСР.

1953 - 56 рр. - фаза розрядки з метою подолання зовнішньополітичної ізоляції: кінець Корейської кризи; участь у міжнародних конференціях щодо Німеччини та Індокитаю;

1954 р., січень - в Берліні відбулася перша після зміни керівництва в Москві зустріч міністрів закордонних справ чотирьох держав (СРСР, США, Великобританії і Франції), в ході якої вдалося домовитися про скликання в 1954 р. міжнародної наради з врегулювання становища в Індокитаї і Кореї.

1955 р. - відмова від неважливих міжнародних позицій: Порккала - Фінляндія; Порт-Артур - Китай; Австрія. Примирення з Югославією, визнання її особливого соціалістичного шляху. Демонстрація доброї волі: пропозиції про роззброєння і демобілізацію 1,2 млн. солдатів.

1955 р., 11-14 травня - Варшавська конференція. Договір про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу СРСР, ЧССР, НДР, ПНР, УНР, РНР, НРБ, НРА. Створення ОВД. Були створені об'єднані збройні сили (ОЗС) країн-учасниць і об'єднане командування цими силами. Для проведення консультацій і розгляду питань був утворений політичний консультативний комітет (ПКК), в якому кожна держава представлялась членом уряду або іншим спеціально призначеним представником. Головнокомандувачем ОЗС було вирішено зробити воєначальника від СРСР. Його заступниками стали міністри оборони та інші військові керівники всіх країн-членів ОВД.

1955 р., 15 травня - Австрійський державний договір / Декларація про незалежність Австрії, підписаний союзними окупаційними силами і австрійським урядом. Відновлювалась вільна, суверенна й демократична Австрія; заборонено аншлюс (по типу 1938 р.) з новою Німеччиною; заборонено фашистські та нацистські організації; проголошувався нейтралітет.

1955 р., 18-23 липня - Женевська нарада (зустріч голів урядів СРСР, США, Великобританії, Франції). Порядок денний: доля двох німецьких держав – Західні держави виступали за об'єднання Німеччини, шляхом ліквідації НДР й включення Німеччини до НАТО, СРСР виступав за збереження двох держав, та нормалізацію відносин між ними, за необхідності; скорочення озброєнь та заборона атомної зброї; вивід іноземних військ з територій європейських держав; гарантія безпеки нейтральним державам. Обговорення закінчилось безрезультатно, але сама зустріч високопосадовців свідчила про «потепління» у відносинах.

1955 р., 19 вересня - було підписано радянсько-фінляндський договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу на надзвичайно вигідних для СРСР умовах: Радянський Союз отримав право вводити війська до Фінляндії в разі відновлення загрози з боку Німеччини; Москва погодилася евакуювати військово-морську базу в Порккала-Удд.

1956 р. - XX з'їзд КПРС: розвінчання культу особи Сталіна; децентралізація

економіки; реабілітація засуджених політиків; визнання за сателітами права на «власні шляхи до соціалізму»; розпуск Комінформ. Стратегія співіснування з метою пристосування світової революції до атомної доби: уникнення міжнародних війн, однак підтримка обмежених «визвольних» війн; посилення економічної боротьби; солідарність з кольоровими націями, які визнаються як самостійна «третя сила» (тимчасово); встановлення контактів із Заходом за відмови від будь-якого ідеологічного співіснування. Перебільшуючи власні силові позиції (радянські успіхи в космічних польотах) і революційні сили молодих народів, Хрущов сподівався на «комуністичний приплив» (атомний пат, америк. відставання в ракетах, економічна структурна криза Заходу, пов'язана з колоніальною емансипацією).

«Мирне співіснування»: відмова від сталінської тези про неминучість нової світової війни, акцент зміщувався на можливість тривалого мирного періоду міжнародного розвитку, для якого може бути характерна відсутність великих воєн як між «соціалістичними» і «капіталістичними» країнами, так і між самими країнами «капіталізму»; акцент на продовженні ідеологічної боротьби з «імперіалізмом», «специфічна форма класової боротьби у всесвітньому масштабі», яка поєднує мирне співробітництво з «імперіалізмом» в економіці, політичний діалог в питаннях підтримання миру і одночасно - безкомпромісну «боротьбу ідей», відстоювання переваг «соціалістичного способу життя», економічних, соціальних та інших переваг «світової системи соціалізму»; не скасовували марксистсько-ленінської догми про «неминучість загибелі капіталізму» і прийдешнє «панування комунізму у всесвітньому масштабі».

Соціально-політичні кризи в країнах Східної Європи в 50-ті рр.: міжнародний аспект.

1953 р., червень - перший масовий виступ проти комуністичного режиму в НДР. Керівництво НДР звернулося до радянського уряду з пропозицією

використовувати радянські війська для відновлення порядку в країні. Москва погодилася, в бойову готовність були приведені 15 радянських дивізій, що дислокувалися в НДР. Керівництво операцією з придушення заворушень взяв на себе заступник міністра оборони СРСР В. Д. Соколовський, дії радянських військ супроводжувались арештами і розстрілами за вироками військово-польових судів. Партійне керівництво НДР змогло утриматися при владі.

1956 р., березень - смерть Б. Берута, президента Польщі та першого секретаря ПОРП. Питання обрання його наступника переросло в дискусію в середині правлячої партії щодо шляхів розвитку Польщі. Новий лідер ПОРП Е. Охаб не володів достатньою владою в правлячій партії і не зміг запобігти виникненню гострої внутріпартійної боротьби. Надії покладались на повернення до активної діяльності В. Гомулки, знятого в 1948 р. колишнім керівництвом ПОРП з усіх своїх постів.

1956 р., червень – другий масовий виступ у Польщі (Познань).

1956 р., жовтень – М. Хрущов у Польщі. В. Гомулка – генеральний секретар ЦК ПОРП.

1956 р., – призначення Е. Гере генеральним секретарем УПТ замість М. Ракоші.

1956 р., 6 жовтня - в столиці Угорщини відбулася церемонія перепоховання останків Ласло Райка, страченого за безпідставним звинуваченням режимом М. Ракоші в **1949 р.**, а також інших жертв репресій часів сталінізму. Похорони переросли в антиурядові виступи, серед вимог було «повернення І. Надя».

1956 р., 23 жовтня - початок народних виступів у Будапешті. Сталося зіткнення демонстрантів з силами держбезпеки, з'явилися жертви. Радянське керівництво прийняло рішення про втручання. 24 жовтня радянські танки взяли під контроль найважливіші об'єкти столиці, але тільки спровокували нові протести. І. Надь був терміново введений до складу вищих партійних органів і призначений главою уряду, відновлення на посаді прем'єра.

1956 р., 27 жовтня - І. Надь сформував новий уряд за участю ряду відомих

некомуністичних політиків, яким було дозволено відновити політичну діяльність. 28 жовтня була досягнута угода про припинення вогню, а 30-31 жовтня радянські війська з Будапешта були видалені. Стабілізації становища не відбувалося, некомуністичні сили вимагали повного видалення радянських військ не тільки зі столиці, але взагалі з угорської території. У країні фактично визрівав потенціал антисоціалістичного перевороту, який повинен був вивести Угорщину з зони радянського впливу в Європі. США і країни Західної Європи не мали намірів втручатися в угорські події на стороні некомуністичної опозиції, оскільки одночасно з наростанням кризи в Угорщині йшла ескалація конфлікту на Близькому Сході, результат якого був для Заходу важливіше, ніж розвиток ситуації в Угорщині, яка негласно давно була визнана частиною «радянської зони впливу». Однак американське керівництво санкціонувало проведення в Угорщині «спецоперацій» для надання допомоги антиурядовим силам, була розгорнута потужна пропаганда.

1956 р., 2 листопада – Я. Кадар, член ЦК УПТ, виїхав до України й створив революційний робітничо-селянський уряд УНР, який звернувся до СРСР з проханням про «допомогу у боротьбі із заколотом».

1956 р, листопад - придушення народних виступів радянськими військами (3 тис. убитих, 14 тис. поранених, 105 страчених). І. Надь знаходить політичний притулок у посольстві Югославії в Будапешті.

1958 р., 22 листопада - І. Надь покинув будинок посольства, отримавши гарантії власної безпеки від Я. Кадара, але одразу був арештований та направлений до Румунії.

1958 р. - розстріл І. Надя.

Європейська економічна інтеграція.

1950 р. - Р. Шуман запропонував спільний ринок вугілля, заліза й сталі на 50 років.

1950 р. - Європейський платіжний союз (ЄПС): конвертованість валют ЄПС через Банк міжнародних розрахунків (БМР) у Базелі. Організація з питань транспорту (CEMT, 1953 р.), ядерних досліджень (CERN, 1954 р.), ядерної енергії (ENNEA, 1957 р.), телебачення (EUROVISION, 1962 р.), космонавтики (ELDO, 1962 р.) тощо.

1951 р. - утворення Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС) у Люксембурзі. Склад: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Франція та ФРН. Органи: Вища установа (9 членів) із суверенними правами призначається на 6 років Радою міністрів (право вето).

1952-53 рр. - план політичного союзу зазнає невдачі.

1955 р., 1-2 червня - на зустрічі шести країн ЄОВС в Мессіні (Італія) було прийнято рішення про створення комітету експертів, завданням якого стала розробка концепції економіко-політичної інтеграції Західної Європи з акцентом на співробітництві у розвитку єдиного європейського ринку.

1957 р., 25 березня - Римські угоди про заснування Європейської економічної спільноти (ЄЕС). Органи: Рада міністрів (директивна і бюджетна компетенція, з 1957 р. - рішення більшістю) призначає на 4 роки Комісію ЄЕС у Брюсселі (9 членів, контроль через Європейський парламент (Страсбург); Економічна і соціальна рада, Європейський суд. Створено три «спільноти»: 1) з вугілля та сталі, 2) атомної енергії і 3) торгівлі. Договір передбачав зниження в три етапи митних бар'єрів між державами-учасниками протягом 12 років (тобто до 1969 р.), а також прийняття єдиного митного тарифу і проведення єдиної торгової політики щодо третіх країн.

1959 - 60 рр. - створення Європейської асоціації вільної торгівлі (ЕФТА), за британською ініціативою, для захисту від ЄЕС. До Асоціації увійшли Великобританія, Швеція, Норвегія, Данія, Швейцарія, Австрія і Португалія.

1959 р. - розширення Європейського платіжного союзу у Європейську валютну угоду (ЄВУ): вільна конвертованість, також і в міжнародних системах розрахунків та обігу капіталу.

Питання для самоконтролю

1. Воєнно-політична інтеграція країн Західної Європи (кін. 40-х – перша пол. 50-х рр). Вступ ФРН в НАТО.
2. Соціально-політичні кризи в країнах Східної Європи в 50-ті рр.: міжнародний аспект. Створення ОВД.
3. Спад міжнародної напруги в сер. 50-х рр. Женевська конференція 1955 р.
4. Розвиток євроінтеграційних процесів. Створення Європейського об'єднання вугілля та сталі.

Рекомендована література

1. Іваницька О. П. Зовнішня політика країн Західної Європи та Північної Америки у постбіполярний період (1990-і – 2000-і роки): Навч. посіб. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 720 с.
2. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. - Львів, 2001. – 660 с.
3. Копійка В.В. Європейський Союз: Історія і засади функціонування: Навч. посіб. – 2-ге вид., виправ. і доп. / Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. — К., 2012. – 759 с.
4. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки): Підруч. / В. А.Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.
5. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю.Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – 863 с.

Тема 6. Відносини великих держав наприкінці 50-х - на початку 60-х рр.

Радянсько-американські відносини наприкінці 50-х рр. Берлінська криза. Карибська криза. Зміни в зовнішній політиці США та СРСР. Радянсько-китайські відносини: від союзу до конфлікту. Голлізм та зовнішня політика Франції. Америко-французькі відносини.

Радянсько-американські відносини наприкінці 50-х рр.

Радянський Союз і США почали діалог з контролю над озброєннями. Москва на той час перестала висувати нереалістичні програми повного роззброєння, Вашингтон став сприймати радянські пропозиції серйозніше. Обговорювались питання обмеження ядерних випробувань. Переговори просувалися повільно, але успішно. Передбачалося, що відповідну угоду вдасться підписати приблизно в середині 1957 р.

1957 р., 27 липня - надійшли повідомлення про успішне випробування в СРСР багатоступінчастої балістичної ракети.

1957 р., жовтень - відбувся успішний запуск першого в світі радянського штучного супутника Землі, здатного виконувати політ по навколомній орбіті. Міжконтинентальна балістична ракета (МБР) була здатна виносити боєзаряд в навколомній простір і вражати цілі в будь-якій точці Землі безпосередньо з космічної орбіти. Нова зброя ліквідувала стратегічну невразливість США.

Адміністрація Дж. Кеннеді висунула доктрину «гнучкого реагування», яка передбачала гнучкий вибірковий підхід до застосування сили в гіпотетичному конфлікті з СРСР на основі стратегії контрольованої ескалації, яка допускала можливість управління конфліктом, його утримання на доядерному рівні.

1957 р., грудень - прийнято рішення на сесії ради Альянсу щодо розміщення на території ще кількох країн НАТО, в тому числі ФРН, американської ядерної зброї і американських ракет, в Італії були розміщені ракети «Тор», а в Туреччині - «Юпітер».

1958 р., січень - Радянський Союз дав асиметричну відповідь: Москва оголосила про скорочення чисельності своїх збройних сил на 300 тис. осіб, що було пов'язано з високими витратами на утримання армії, потребою економії в робочих руках і переосмисленням значущості неядерних сил у військовій стратегії країни.

1957-1968 рр. - складання «**доктрини Брежньєва**» (доктрина обмеженого суверенітету): припустимість втручання СРСР у внутрішні справи іншої, союзної соціалістичної держави для впливу на політичний курс останньої.

Берлінська криза

1958 р., листопад - Берлінська криза, **викликана ультиматумом М. Хрущова**: вимогу скасувати чотиристоронній статус Берліна, перетворення Західного Берліна на демілітаризоване «вільне місто», інакше радянський уряд підпише договір з НДР, й таким чином перекладе відповідальність на її уряд за забезпечення особливого статусу Берліна. На Заході радянська нота була розцінена як загроза відновити блокаду міста. З огляду на тверду західну та західноберлінську позиції Москва йде на поступки.

1959 р., травень – серпень - (9-та) Женевська конференція міністрів закордонних справ, за участі радників з ФРН і НДР. Поетапний західний мирний план (міністр закордонних справ Гертер): 1) об'єднання Берліну - шляхом вільних виборів; 2) Всенімецький виборчий комітет (25 представників від ФРН, 10 від НДР), референдум щодо виборчого закону; 3) вибори до Національних зборів (конституція), утворення уряду; 4) мирне врегулювання. Міністр закордонних справ А. Громико посиляється на радянський мирний проект. Державний візит М. Хрущова до США (вересень): домовленість про нові переговори в Кемп-Девіді. Глави західних урядів: Д. Ейзенхауер, Ш. де Голль, Г. Макмілан, К. Аденауер запросили М. Хрущова на конференцію.

1960 р. - М. Хрущов торпедував Паризьку конференцію глав держав (справа

У-2), однак зробив помірковані заяви щодо берлінського питання. Глава НДР В. Ульбріхт провокує **3-тю Берлінську кризу** з метою припинення «втечі з республіки».

1961 р., червень - у дискусії з президентом США Дж. Кеннеді у Відні М. Хрущов повторив радянські вимоги. Загострена В. Ульбріхтом нова Берлінська криза знову ускладнила міжнародні відносини. Віце-президент Л. Джонсон повторив у Західному Берліні, проголошені Дж. Кеннеді, три основні принципи: військовий захист, вільний доступ, воля західних берлінців.

1961 р., 13 серпня - зведення **Берлінського муру** «для відвернення військового нападу». Закриття східного сектору для західних берлінців, насильницьке виселення з прикордонної зони, наказ про відкриття вогню. З цього моменту - постійні інциденти біля муру. Свободу Західного Берліну гарантує США.

1962 р. - скасування радянської комендатури в Східному Берліні.

Карибська криза

1962 р., вересень - на Кубу були доставлені перші ядерні ракети (радянська операція «Анадир»).

1962 р., 18 жовтня - у Вашингтон прибув міністр закордонних справ СРСР А. Громико, який в бесіді з президентом Дж. Кеннеді заперечував присутність на Кубі радянських ракет, хоча визнав, що СРСР поставив Кубі озброєння оборонного характеру. Американська сторона навела матеріали аерофотозйомок. Москва була змушена визнати факт розміщення ракет, але відмовилася їх видалити.

1962 р., 14 жовтня - початок Карибської кризи, яка поставила світ на поріг ядерної війни. **Причини:** антикубинська політика Білого Дому, який намагався утримати Кубу в сфері впливу; прагнення США не допустити розповсюдження комунізму; спроба СРСР розмістити ракети на Кубі;

взаємна недовіра США та СРСР; розміщення американських ракет в Туреччині.

1962 р., 22 жовтня - президент Дж. Кеннеді звернувся по телебаченню до нації з попередженням про можливість війни з Радянським Союзом.

1962 р., 24 жовтня - почалась американська військова блокада Куби; п'ять радянських кораблів підійшли впритул до зони блокади Куби.

1962 р., 27 жовтня - Ф. Кастро повідомив Хрущову, що американці почнуть бойові дії на Кубі протягом 1-3 днів. Дж. Кеннеді був готовий зняти блокаду і гарантувати Кубі незалежність в обмін на вивезення ракет з Куби.

1962 р., 28 жовтня - лист Кеннеді отримав Хрущов. Після недовгих роздумів він написав відповідне повідомлення, в якому йде на примирення і вирішення ситуації. **Наслідки:** СРСР вивів свої ракети з Куби, а США - з Туреччини; потепління у відносинах між СРСР і США.

Зміни в зовнішній політиці США та СРСР.

У **1960-х рр.** - конфронтаційна стабільність виражалася в активізації діалогу між СРСР і США, зближенні їх позицій з проблем контролю над озброєннями і міжнародної ситуації в Європі на тлі високого рівня конфліктності в регіональних підсистемах. Встановлена лінія «гарячого зв'язку» між лідерами СРСР та США. Активізувався переговорний процес щодо контролю над озброєннями. Переговори йшли за трьома напрямками: обмеження випробувань ядерної зброї, регулювання питань використання космічного простору у військових цілях, введення заборон на вільну передачу ядерних матеріалів і технологій, їх використання державами, що не володіють ядерною зброєю. США і Радянський Союз продовжили модернізацію військово-політичних доктрин, щоб підвищити поріг можливого радянсько-американського ядерного конфлікту, скоротити ризик ненавмисного зіткнення і переростання звичайного регіонального конфлікту за участю великих держав в ядерну війну.

До середини 1960-х рр. виявилося, що ядерний потенціал СРСР і США настільки великий, що знищити його за допомогою першого удару неможливо - сторона, що зазнала першого удару, все одно збереже частину свого потенціалу, якого виявиться достатньо, щоб ударом завдати неприйнятний збиток країні, яка напала першою. Знищення було гарантовано обома сторонами. Така логіка підштовхувала сторони до стриманості і відмови від наступальної стратегії.

1957-1968 рр. - складання «доктрини Брежньєва» (доктрина обмеженого суверенітету).

1962 р. - «доктрина Соколовського» (доктрина превентивного ядерного удару).

1963 р., 5 серпня - в Москві підписано Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою. 10 жовтня він вступив в силу після його ратифікації трьома учасниками - СРСР, США і Великобританією. Договір був безстроковим і носив відкритий характер: до нього могли приєднуватися інші держави.

Радянсько-китайські відносини: від союзу до конфлікту

Початок 50-х рр. - договори Китаю з країнами Східної Європи щодо економічного співробітництва.

Середина 50-х рр. - початок політичного співробітництва Китаю та країн Східної Європи.

1955 р. - установа дипломатичних відносин Китаю з Югославією.

1956 р. - невдоволення Албанії та Китаю деєсталінізацією СРСР та зміцнення відносин з Югославією та Грецією.

1958-1961 рр. - політика «великого стрибка» в Китаї. Диференційований підхід Китаю до країн Східної Європи: співробітництво з країнами, що намагались дистанціюватись від СРСР.

1958 р. - Румунія звертається до Китаю за підтримкою своєї позиції щодо виводу радянських військ з її території.

1960 р. - розрив дипломатичних відносин СРСР та Китаю.

Голлізм та зовнішня політика Франції.

Американо-французькі відносини.

Франція. П'ята республіка (1958 - 65 рр.)

1954 р. - вибори до Національних зборів: перемога Союзу за нову республіку (СНР);

1955 р. – Ш. де Голль, як новий президент, призначає уряд Мішеля Дебре.

З 1960 р. - створення ядерних сил. **Алжирська криза** (спроба заколоту, терор) аж до алжирської незалежності (Евіанська угода, **1962 р.**). Незалежна політика Ш. де Голля, «вождя нації», спрямована на посилення Франції та звільнення від американського опікування.

1960 р., лютий - Франція провела випробування власної ядерної зброї в пустелі Сахара на півдні Алжиру і вбачала в політиці США прагнення обмежити її національний ядерний потенціал.

1963 р. - Угода про німецько-французьке співробітництво; відхилення британо-американських планів НАТО (Багатосторонні ядерні сили), припинення ядерних випробувань і британський вступу до ЄЕС; вимога реформи НАТО.

Питання для самоконтролю

1. Соціально-політичні кризи в країнах Східної Європи в 50-ті рр.: міжнародний аспект. Створення ОВД.
2. Спад міжнародної напруги в сер. 50-х рр. Женевська конференція 1955 р.
3. Карибська криза (1962 р.): причини, уроки, наслідки.
4. Зовнішня політика Ш. де Голля. Алжирська криза.

Рекомендована література

1. Іваницька О. П. Зовнішня політика країн Західної Європи та Північної Америки у постбіполярний період (1990-і – 2000-і роки): Навч. посіб. –

- К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 720 с.
2. Копійка В.В. Європейський Союз: Історія і засади функціонування: Навч. посіб. – 2-ге вид., виправ. і доп. / Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. – К., 2012. – 759 с.
 3. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки): Підруч. / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.
 4. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – 863 с.
 5. Ulam A. B. The Rivals: America and Russia since World War II. - New York: The Viking Press, 1971. – 405 p.

Тема 7. Деколонізація Африки та міжнародні відносини.

Бандунзька конференція. Панафриканський рух. Південна Африка. Апартеїд. Незалежність Бельгійського Конго та конголезька криза. Деколонізація Африки. Алжирська проблема.

Бандунзька конференція. Панафриканський рух.

1955 р. - Бандунзька конференція (Індонезія, м. Бандунг). 29 афро-азіатських держав засудили колоніалізм, расову дискримінацію та атомну зброю. У заключному комюніке були викладені 10 принципів мирного співіснування і міжнародних відносин: повага прав людини, цілей і принципів Статуту ООН; повага територіальної цілісності; визнання рівності всіх рас і націй; відмова від інтервенції і втручання у внутрішні справи інших країн; повага права кожної країни на індивідуальну або колективну оборону відповідно до Статуту ООН; відмова від використання угод про колективну оборону у власних інтересах будь-якої великої держави і від тиску на інші країни; відмова від агресії проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої країни; врегулювання всіх міжнародних суперечок мирними засобами; сприяння взаємним інтересам і співпраці; повага справедливості і міжнародних зобов'язань.

1957 р. - перша конференція солідарності в Каїрі (43 держави, в т. ч. СРСР) проголосила мирне співіснування. Рішення спрямовані проти інтервенціоністської і расової політики (конференція в Конакрі, 1960 р.), проти **неоколоніалізму** (непряме економічне панування) і соціального занепаду (Бандунзька конференція, 1961 р.).

Панафриканський рух. Виник у 20-ті роки в США. Після 1945 р. африканські інтелектуали (Асіква, Кеньятта, Нкрума) взяли на себе керівництво політичною емансипацією Африки.

1958 р.- конференція народів Африки в Аккрі (1960 р. - в Тунісі, 1961 р. - в Каїрі). Домінують революційні партії та екстремістські меншини.

1961 р., вересень - у Белграді відбулася перша конференція Руху неприєднання. Неформальними лідерами стали Індія і Югославія; активну

участь приймали Єгипет, Індонезія, Гана, Афганістан, Бірма (М'янма) і багато інших країни.

1963 р.- конференція у верхах в Аддис-Абебі: заснування Організації африканської єдності (ОАЄ) з арбітражною комісією для владнання конфліктів і Визвольним комітетом для поки ще залежних територій (Дар-ес-Салам, 1964 р.); бойкотування Південно-Африканської Республіки.

Південна Африка. Апартеїд.

1948 р. - після перемоги на виборах Національного Фронту прем'єр-міністр Даніель Ф. Малан, для захисту 3 млн. білих (проти 11 млн. банту), запровадив расовий поділ. Прем'єр-міністр Стрейдом і прем'єр-міністр Хандрі Ф. Форвард послідовно продовжували політику апартеїду проти прогресивної партії й опозиції банту, яку представляв Африканський національний конгрес (АНК), який очолював Альберт Жд. Ауту (до заборони в 1960 р.).

З 1959 р. - Панафриканським конгресом (ПАК) керував Роберт М. Сопкове, заворушення (Шарпівіль).

1960 р.- запровадження ідентифікаційної картки для кольорових та скасування їхнього парламентського представництва.

1961 р. - вихід із Співдружності.

1963 р. - створення держави (бантустану) Транскей.

Незалежність Бельгійського Конго та конголезька криза.

За підтримки партії Національного конголезького руху на чолі з **Патрісом Лумумбою** африканський визвольний рух перекинувся на територію Бельгійського Конго.

1955 р. - заворушення в Леопольдвілі. **Кваплива відмова від колоній.**

1960 р. - передача центрального правління президенту держави **Касавубу** і прем'єр-міністру **Лумумбі** (червень). Заколоти конголезьких військ (липень). Втеча бельгійських офіцерів, чиновників, технічного персоналу створило в

країні хаос. Незачеплена гірничорудна провінція **Катанга** проголосила свою незалежність на чолі з прем'єр-міністром **Моїзом Чомбе**. Проти десанту бельгійських військ протестував прем'єр-міністр Лумумба і просив допомоги ООН. Його позбавив влади полковник **Мобуту** (вересень).

1961 р., серпень - убивство Лумумби під час втечі в Стенлівіль до контр. уряду свого прибічника **Гізенги**. Переважно африканські війська ООН і новий центральний уряд на чолі з прем'єр-міністром **Адоулою** виявились неспроможними домогтись успіху.

1962 р., жовтень - Чомбе під західним впливом погодився на миротворчий план ООН, однак не бере участі в конституційній конференції.

1963 р. - акція ООН проти Катанги. Чомбе покидає країну.

1964 р. - виведення військ ООН. Президент Касавубу призначив Чомбе прем'єр-міністром центрального уряду. Він боровся з повстаннями заколотників племені сімба імулеле (почасти комуністичними) за американською допомогою з участю білих найманців. Бельгійські парашутисти звільнили білих заручників. (Білі) урядові війська придушують повстання.

1965 р., листопад - під час війни, Мобуту скинув шляхом державного перевороту Касавубу, оголосив себе президентом держави, передав полковнику Муламбі уряд.

Деколонізація Африки

Британські колонії проголосили незалежність: Лівія (1951 р.), Судан (1956 р.), Гана (1957 р.), Нігерія, Сомалі (1960 р.), Танганьїка, Сьєрра-Леоне (1961 р.), Уганда (1962 р.), Кенія, Занзібар (1963 р.), Північна Родезія, Ньясаленд (1964 р.), Південна Родезія (1965 р.), Бечуаналенд (1968 р.), Свaziленд (1968 р.).

Колонії Франції проголосили незалежність: Марокко, Туніс (1956 р.), Гвінея (1958 р.), Малі, Нігер, Чад, Центральноафриканська Республіка, Того, Бенін, Камерун, Габон, Дагомея, Верхня Вольта, Берег Слонової Кістки, Конго,

Мавританія, Сенегал, Мадагаскар (1960 р.), Алжир (1962 р.), Джибуті (1977 р.)

Бельгійські колонії проголосили незалежність: Конго (1960 р.), Бурунді, Руанда (1962 р.)

Португальські колонії проголосили незалежність: Гвінея-Бісау (1973 р.), Ангола, Мозамбік, Острова Зеленого Мису, Сан-Томе і Принсіпі (1975 р.)

Алжирська проблема.

1946 р. - визвольний Рух за тріумф демократичної свободи, алжирські французи саботують процес

1954-62 рр. - **Фронт національного визволення (ФНВ)** розпочав боротьбу за визволення. Іноземний легіон та парашутисти відповідали на терор контртерором. Французькі націоналісти й офіцери («ультра») пропагували «Французький Алжир».

1958 р. - заколот «ультра» в Алжирі сприяв поваленню IV республіки і приходу до влади Шарля де Голля.

1958 р. - Тимчасовий уряд Алжирської республіки (ТУАР) у вигнанні на чолі з прем'єр-міністром Ферхатом Аббасом в Каїрі.

1958 р. – Ш. де Голль визнав за алжирцями право на самовизначення, французький народ в **1961 р.** схвалив це (75%). ТУАР переміг.

З 1961 р. - жорсткий курс прем'єр-міністра бен Кхедди.

Терор ФНВ і **таємне військо OAS** під проводом ген. Салана. Перші французькі переговори зазнали невдачі через «сахарське питання»(використання відкритої 1945 р. нафти).

1962 р. - Евіанське перемир'я. Гарантії «алжирським» французам в обмін на гарантування цілковитої незалежності. Після виборів ФНВ - проголошення Народно-Демократичної Алжирської Республіки. Президент **бен Белла**, попри опір політичних супротивників і повстання в Кабілі (Аїд Ахмед), домігся утворення соціалістичної унітарної держави.

1965 р. - державний переворот Револьюційної ради під орудою полковника Бумедьєна: повалення бен Белли.

Питання для самоконтролю

1. Криза колоніалізму та її чинники.
2. Деколонізація Азії й Африки. Конференція в Бандунзі.
3. Проблема вибору шляхів розвитку азіатсько-африканських країн після здобуття незалежності.
4. «Третій світ» в міжнародних відносинах 60-ті роки. Рух неприєднання.
5. Алжирська проблема. Незалежність Алжиру.

Рекомендована література

1. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки): Підруч. / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. - К.: Либідь, 1999. - 558 с.
2. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – 863 с.
3. Bandung, Global History, and International Law: Critical Pasts and Pending Futures / ed. by L. Eslava, M. Fakhri & V. Nesiah, eds. - Cambridge University Press, 2017 – 730 p.
4. The Future Security Environment in the Middle East: Conflict, Stability and Political Change / Ed. by N. Besahel and D. Byman. – RAND Corporation, 2004. – 345 p. // https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1640.pdf
5. Ulam A. B. The Rivals: America and Russia since World War II. - New York: The Viking Press, 1971. – 405 p.

Тема 8. СРСР та Східна Європа в 60-ті рр.

Соціально-економічні реформи в країнах регіону. Діяльність РЕВ та ОВД. «Китайський фактор». Криза в Чехословаччині.

Соціально-економічні реформи в країнах регіону.

1961 р. - початок десталінізації в Чехословаччині, Угорщині.

1965 р. - початок дерусифікації Румунії.

1966 р. - в Угорщині була розроблена економічна реформа, завдяки якій країна стала відрізнятися в кращу сторону від інших соціалістичних держав. В Угорщині залишалася легальна дрібна приватна власність в промисловості і сільському господарстві, яка дозволяла забезпечувати економічне благополуччя. В політиці зберігалися контроль компартії і установка на будівництво соціалізму.

1967 р. - Румунія встановила дипломатичні відносини з ФРН, укріпила співробітництво з Францією, Італією, США. Зростання міжнародного впливу Румунії.

1969 р., червень - Московська конференція представників 75 комуністичних та робітничих партій. Ізоляція компартій Китаю, Албанії, Югославії.

1969 р. - згортання економічних реформ у більшості країн Східної Європи.

Діяльність РЕВ та ОВД.

1958 р., травень - у Москві було проведено нараду країн-учасниць ОВД, було узгоджено спільну тактику в німецькому питанні.

1962 р. - вихід Албанії з РЕВ.

1968 р., 21 серпня - керівництво ОВД прийняло рішення про колективну інтервенцію в Чехословаччину. Румунія не погодилась на даний крок й відмовилась від участі в інтервенції.

1968 р. - вихід Албанії з ОВД.

1973 р. - розпочалися переговори країн НАТО та ОВД щодо взаємного скорочення збройних сил та озброєнь в Європі.

Кінець 70-х рр. - зростання протиріч у РЕВ та економічних труднощів у країнах Східної Європи. Радянські збройні сили в Східній Європі: 19 дивізій у НДР, 5 – у Чехословаччині, 4 – в Угорщині, 2 – у Польщі. Усього 785 тис. піхоти та 4 повітряних армії.

«Китайський фактор».

Радянсько-китайські суперечності загострилися в результаті цілого комплексу проблем, і полягали вони, в суперечці за лідерство в світовому комуністичному русі, різне розуміння змісту міжнародних відносин (КНР наполягала на продовженні та розвитку конфлікту з Заходом). Радянсько-китайське протистояння послабило блок комуністичних держав, створило в світі нове вогнище конфліктності.

1963-1964 рр. - провал спроб Хрущова на міжнародних комуністичних конференціях добитися загального засудження Китаю й проголошення СРСР єдиним лідером міжнародного комуністичного руху.

1965 р. - візит прем'єр-міністра М. Косигіна в Пекін - перша спроба СРСР врегулювати конфлікт з Китаєм.

1968 р. - початок військового співробітництва Китаю з Албанією, Румунією.

1969 р. - початок економічного співробітництва Китаю з Югославією.

1969 р. - радянсько-китайський конфлікт на о. Даманський.

1969 р., 11 вересня - відбулась зустріч А. Косигіна з Чжоу Еньлаєм; досягнута домовленість щодо початку радянсько-китайських перемовин з прикордонних проблем.

Криза в Чехословаччині

1967 р., вересень - в Чехословаччині розгорнулася критика політичного курсу президента країни і лідера чехословацької компартії А. Новотного, який керував країною з 1950-х років. Однією з підстав для засудження його лінії було звинувачення в нездатності примирити інтереси чеської і словацької складових партійно-державної бюрократії, що тягло за собою

обмеження інтересів другої і зростання невдоволення словаків. А. Новотного критикували за відсталість і консерватизм в питаннях культури, освіти. Студентські демонстрації.

1968 р., 4 січня - Пленум ЦК КПЧ звільнив А. Новотного з поста першого секретаря ЦК КПЧ та призначив А. Дубчека. В ейфорії очікування змін в країні розгорнулася дискусія про будівництво «соціалізму з людським обличчям», яка переросла в суспільно-політичний рух, що вийшов з-під контролю комуністів.

1968 р., весна - в колах чехословацької письменницької інтелігенції піднялася хвиля ліберальних настроїв, їх вимоги: усунення цензури, гарантії громадянських та особистих свобод. Одним з лідерів опозиції став молодий чеський драматург Вацлав Гавел. Рух «празької весни» розгортався в руслі дискусії про вдосконалення соціалізму; керівництво А. Дубчека, співчувало суспільним настроям й не вживало проти нього заходів, але рух радикалізувався, мова йшла вже про зміну державного ладу.

1968 р., 21 серпня - під тиском СРСР керівництво ОВД ухвалило рішення про колективну інтервенцію до Чехословаччини. Підстава: рішення наради компартій НДР, СРСР, Польщі, Угорщини та Болгарії за участю ряду керівників КПЧ в Братиславі та звернення окремих членів чехословацького уряду з проханнями «врятувати справу соціалізму» в Чехословаччині. Керівництво Румунії не погодилося з рішенням країн ОВД і ухилилося від участі. Московський протокол щодо присутності радянських військ у Чехословаччині.

До осені 1968 р. ситуація була поставлена під контроль компартії, керівництво якої було замінено. Новим президентом ЧССР став Людвіг Свобода (73 роки, чех), а першим секретарем ЦК КПЧ - Густав Гусак (55 років, словак).

Питання для самоконтролю

1. Соціально-політичні кризи в країнах Східної Європи в 50-ті рр.: міжнародний аспект.
2. Діяльність РЕВ та ОВД.
3. Радянсько-китайські відносини в 1960-ті рр.
4. Будівництво соціалізму в Чехословаччині. Рух за реформи та радянське вторгнення 1968 року.

Рекомендована література

1. Зашкільняк Л. Історія Центрально-Східної Європи. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. – 660 с.
2. Кріль М.М. Історія країн Центрально-Східної Європи. – Київ: Україна, 2008. – 284 с.
3. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки): Підруч. / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. — К.: Либідь, 1999. — 558 с.
4. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – 863 с.
5. Ulam A. B. The Rivals: America and Russia since World War II. - New York: The Viking Press, 1971. – 405 p.

Тема 9. Війна у В'єтнамі та мирне врегулювання.

В'єтнамський конфлікт та міжнародні відносини у Південно-Східній Азії. Втручання США та їх союзників у конфлікт. Завершення конфлікту. Паризькі угоди 1973 р.

В'єтнамський конфлікт та міжнародні відносини у Південно-Східній Азії.

1959 – 1975 рр. - В'єтнамська війна: між комуністичним Північним В'єтнамом (за підтримки СРСР та КНР) та Південним В'єтнамом (за підтримки США, Австралією, Новою Зеландією, Південною Кореєю).

1959 р. - у Південному В'єтнамі проти режим Нго Дін Дьєма боротьбу почали місцеві комуністи (Фронт національного визволення), їх підтримали помірковані шари - буддистські організації та громадські групи, серед яких буддизм мав вплив.

1963 р., травень – серпень - по Південному В'єтнаму пройшли протести буддистів проти їх переслідувань католицькими колами, потім почалися репресії, в ході яких близько півтори тисячі ченців було заарештовано.

1963 р., 1 листопада був здійснений переворот, в ході якого Нго Дін Дьєм був убитий.

1964 р., січень - у країні стався наступний переворот, але і новий уряд не забезпечив порядку.

ДРВ (Північний В'єтнам) теж була налаштована розширити допомогу ФНВ. У питаннях революційної війни союзником Хо Ши Міна міг бути Китай.

Втручання США та їх союзників у конфлікт.

1964 р., 2 серпня - в Тонкінській затоці, два американські есмінця були обстріляні, силами Північного В'єтнаму.

1964 р., 14 грудня - США розпочали операцію Barrel Roll. Мета: перешкодити наданню допомоги В'єтконгу від ДРВ по «стежці Хо Ши Міна».

1968 р., березень - США припинили бомбардування Північного В'єтнаму, 10 травня в Парижі почалися американо-в'єтнамські переговори.

3 травня 1969 р. - в Парижі стали інтенсивно проводитися консультації США і ДРВ щодо виведення американських військ.

1969 р., 25 червня - президент Р. Ніксон, виступаючи перед військовослужбовцями американської військової бази на острові Гуам, оголосив нову доктрину США в Азії, в основу якої було покладено принцип «в'єтнамізації» війни, що мало на увазі перенесення основного тягара ведення бойових дій з американських експедиційних військ на частини армії уряду Південного В'єтнаму.

1970 р., 24 червня - на адміністрацію тиснув конгрес, скасував «тонкінську резолюцію» і рекомендував президенту відкликати з В'єтнаму всіх американських військовослужбовців до кінця **1974 р.**

1971 р. - Австралія та Нова Зеландія вивели свої війська з В'єтнаму.

1972 р., березень - повномасштабне вторгнення північнов'єтнамської армії до Південного В'єтнаму.

1972 р., серпень - повне виведення американських солдат з території В'єтнаму.

Завершення конфлікту та міжнародні відносини в Індокитаї.

Паризькі угоди 1973 р.

1973 р., 27 січня - Паризька мирна угода: американські війська покидають В'єтнам, північнов'єтнамським військам було дозволено залишитись на території Південного В'єтнаму.

1973 р. кінець - у Південному В'єтнамі після безуспішних переговорів про врегулювання відновилися військові дії між сайгонським урядом і комуністами.

Питання для самоконтролю

1. Ідейно-політична та дипломатична підготовка інтервенції в Індокитаї.
«Тонкінська резолюція».

2. Дипломатія США в роки в'єтнамської війни. Міжнародне співтовариство про політику США у В'єтнамі.
3. В'єтнамізація війни. «Гуамська доктрина» Ніксона.
4. Останній етап війни у В'єтнамі. Паризькі угоди по В'єтнаму.

Рекомендована література

1. Головченко В.І., Степанов О.П. Нариси з історії міжнародних відносин та зовнішньої політики країн Азії й Африки: навч. посіб. // В.І. Головченко, О.П. Степанов. – К.: «Юрисконсульт», 2014. – 424 с.
2. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки): Підруч. / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. — К.: Либідь, 1999. — 558 с.
3. Капітоненко М.Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К.: Либідь, 2009. - 352 с.
4. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. — 863 с.
5. Ulam A. B. The Rivals: America and Russia since World War II. - New York: The Viking Press, 1971. — 405 p.

Тема 10. «Третій світ» в міжнародних відносинах 60-70-х рр.

Регіональні союзи в Африці, на Близькому Сході, в Південно-Східній Азії. Економічні проблеми країн Азії та Африки. «Шестидобова війна» на Близькому Сході. «Війна на виснаження». Енергетична криза 1973-1974 рр. та міжнародні відносини.

Регіональні союзи в Африці, на Близькому Сході, в Південно-Східній Азії.

1954 р. - Південно-східний азійський пакт (СЕАТО), заснований в Манілі для захисту держав; учасники: Австралія, Велика Британія, Нова Зеландія, Пакистан (до 1973 р.), США, Таїланд (до 1975 р.), Філіппіни, Франція (до 1974 р.), партнери по діалогу: Південна Корея, Південний В'єтнам (у 1975 р. Республіка В'єтнам припинила своє існування). Консультація при комуністичній інфільтрації, спільні маневри. Органи: постійна Рада міністрів з виконавчим секретаріатом (Бангкок); штаб військового планування; дослідницька служба для нагляду за підривною комуністичною діяльністю.

Двосторонні пакти США на Тихому океані:

1953 р. - з Південною Кореєю (зобов'язання взаємодопомоги),

1954 р. - з Республікою Китай (Тайванем) (зобов'язується не здійснювати нападів на материк без консультації із США),

1961 р. - з Японією.

1967 р., серпень - міністри закордонних справ Таїланду, Малайзії, Індонезії, Філіппін і Сінгапур зібралися на нараду в столиці Таїланду м. Бангкок і заявили про створення нової організації – Асоціації країн Південно-Східної Азії (Association of South East Asia Nations, ASEAN), або АСЕАН. Мета: сприяння економічному і культурному співробітництву, миру і стабільності на основі справедливості. Нова організація була відкрита для прийняття інших країн Південно-Східної Азії за умови їх згоди з принципами та цілями АСЕАН.

1971 р., листопад - країни АСЕАН підписали в Куала-Лумпурі Декларацію про проголошення Південно-Східної Азії зоною миру, свободи і нейтралітету, підкресливши, що вони прагнуть створити її «вільною від будь-якої форми або способу втручання зовнішніх держав» у справи регіону.

1976 р., лютий - через дев'ять років після проголошення АСЕАН, на індонезійському острові Балі відбулася перша нарада глав держав і урядів «п'ятірки», в ході якого були підписані Декларація згоди АСЕАН і Договір про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії.

«Шестидобова війна» на Близькому Сході.

1966 р., листопад - 1967 р. травень - були укладені угоди про спільну оборону між Єгиптом і Сирією, Єгиптом і Йорданією.

3 другої половини 1966 р. - на кордоні Сирії та Ізраїлю почастішали конфліктні інциденти, по всьому арабському світу була розгорнута кампанія «скинемо Ізраїль в море». Об'єднана Арабська Республіка (ОАР) домоглася виведення миротворчого контингенту з зони ізраїльсько-єгипетського кордону.

1967 р., травень - закриття Тиранської протоки (через яку Ізраїль мав вихід до Червоного моря) почалася ескалація конфлікту.

1967 р., 5 червня - Ізраїль почав превентивну війну проти коаліції арабських країн: Єгипту, Сирії та Йорданії.

1967 р., 7 червня - М. Г. А. Насер оголошує про розрив дипломатичних відносин з США і Британією, звинувативши їх в агресії проти Єгипту. Тільки через добу він переконався у своїй помилці. **9 червня** Г. А. Насер заявив про свою відставку, але після масових демонстрацій в Каїрі на його підтримку **10 червня** погодився залишитися на своєму посту.

Війна завершилася катастрофічною поразкою арабських держав. Ізраїль захопив у Єгипту весь Синайський півострів і сектор Гази, у Йорданії - Східний Єрусалим і територію Західного берега, у Сирії - Голанські висоти, з яких тепер ізраїльська авіація могла обстрілювати Дамаск в будь-який час. Єгипетська і йорданська армії були повністю розгромлені.

1967 р., серпень - у Хартумі відбулася сесія ради ЛАД на вищому рівні для обговорення ситуації, що склалася. Г. А. Насер і король Йорданії Хусейн заявили про необхідність миру з Ізраїлем. Їм заперечив король Саудівської

Аравії Фейсал, який став наполягати на продовженні війни, підкреслюючи, що його країна і інші багаті нафтовидобувні держави Аравійського півострова готові взяти на себе фінансування військових зусиль.

Арабо-ізраїльська війна 1973 р.

Єгипет очолив групу країн, які бажали реваншу над ізраїльтянами.

1973 р., листопад - Єгипет і Сирія напали на Ізраїль, але Ізраїлю вдалося здобути військову перемогу і знову загрожувати захопленням найважливіших міст Єгипту і Сирії. США і СРСР натиснули на своїх союзників в регіоні для припинення вогню.

До кінця 1973 р. - воюючі сторони були роз'єднані миротворчим контингентом.

Енергетична криза 1973-1974 рр. та міжнародні відносини.

1973-1974 рр. - нафтова криза, «нафтове ембарго». Арабські країни-члени ОПЕК, а також Єгипет та Сирія заявили, що не будуть постачати нафту тим країнам, що підтримують Ізраїль у конфлікті, це стосувалось США та їхніх союзників у Західній Європі. Наслідки: декларація ради міністрів країн Спільного ринку, що підтримала позицію арабів, майже всі держави Африки розірвали дипломатичні стосунки з Ізраїлем, ситуація посилила залежність Ізраїлю від США, зростання радянського експорту нафти на західні ринки.

1974 р., 13 лютого - у Вашингтоні зібралася конференція основних країн-споживачів нафти - США, Японія, Канада, Норвегія та дев'ять країн Європейського співтовариства. Її завданнями були визначення і узгодження екстрених заходів для зменшення залежності від поставок арабської нафти за рахунок накопичення запасів палива, налагодження взаємних поставок енергоносіїв, спільної розробки альтернативних джерел енергії та енергозберігаючих технологій.

1974 р., 4 березня - країни Європейського співтовариства прийняли рішення самостійно виробляти позиції щодо близькосхідного конфлікту з урахуванням думки арабських країн.

1975 р., червень - у паризькому передмісті Рамбуйє вперше відбулася зустріч на вищому рівні керівників шести найбільш економічно розвинених держав західного світу - США, Японії, ФРН, Франції, Великобританії та Італії. В подальшому до них долучилася Канада.

Питання для самоконтролю

1. Шестиденна війна 1967 р., її перебіг та наслідки.
2. Арабо-Ізраїльська війна 1973 р. і позиція США.
3. Значення мирної угоди між Ізраїлем та Єгиптом 1979 р. та її наслідки.
4. Завдання та основні напрямки діяльності АСЕАН у 1970-90-ті рр.
5. Енергетична криза 1973-1974, її вплив на міжнародні відносини.

Рекомендована література

1. Головченко В.І., Степанов О.П. Нариси з історії міжнародних відносин та зовнішньої політики країн Азії й Африки. – К.: «Юрисконсульт», 2014. - 424 с.
2. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки): Підруч. / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. - К.: Либідь, 1999. - 558 с.
3. Капітоненко М.Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К.: Либідь, 2009. - 352 с.
4. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – 863 с.
5. Ulam A. B. The Rivals: America and Russia since World War II. - New York: The Viking Press, 1971. – 405 p.

Тема 11. «Розрядка» міжнародних відносин 1970-х рр.

Проблема обмеження стратегічних озброєнь. Радянсько-американські переговори та домовленості. Нова «східна політика» ФРН та «східні договори». Радянсько-французькі відносини. Загальноєвропейський процес. Конференція в Гельсінкі та Заключний Акт РБСЄ. Розширення ЄЕС. Інтеграційні процеси в Європі.

Проблема обмеження стратегічних озброєнь

1969 р., 17 листопада - розпочались переговори між СРСР та США щодо обмеження стратегічних озброєнь.

1970 р. - набирає чинності Угода про нерозповсюдження ядерної зброї, підписана 98 державами (не підписана Францією, Китаєм, Ізраїлем, Індією, Пакистаном та ін.).

1971 р. - підписання Угоди про морське дно США, СРСР і Великою Британією.

1972 р. - конвенція ООН про заборону бактеріологічної зброї; підписали 73 країни (не підписали Франція і Китай).

1972 р., травень - візит Р. Ніксона до Москви. **Підписано** Договір про обмеження систем протиракетної оборони – кожна сторона могла створити по два комплекси «протиракет», сторони зобов'язувались не створювати загальнонаціональних ПРО; Тимчасову угоду про обмеження стратегічних наступальних озброєнь (ОСО-1) - СРСР отримав право мати 1600 одиниць МБР як наземного, так і морського базування, а США - 1054. СРСР отримав право на більше число ракет, ніж США (радянські ракети в той період мали всього одну боеголовку, а американські - вже мали поділені головні частини, тобто одна ракета несла кілька боеголовок, кожна з яких була здатна до індивідуального наведення на ціль); договір про «Основи взаємовідносин між СРСР і США»: 12 принципів, якими мали намір керуватися обидві держави в своїх взаєминах - принципи мирного співіснування, а наявні між двома країнами відмінності в ідеології і соціальних системах не розглядалися як перешкоди для розвитку нормальних відносин на принципах рівності,

невтручання у внутрішні справи, суверенітету і взаємної вигоди, уникнення конфронтації, прагнення до запобігання ядерної війни.

1972 р., листопад - 1973 р., березень - початок переговорів з питань ОСО-2 у Женеві.

1973 р., червень - візит Брежнєва до США: Американо-радянська угода про відвернення ядерної війни: термінові радянсько-американські консультації слід проводити як у випадку загрози ядерного зіткнення між СРСР і США, так і в ситуації, коли одна з цих двох держав виявлялася перед небезпекою ядерного конфлікту з третьою країною; були узгоджені «Основні принципи переговорів про подальше обмеження стратегічних наступальних озброєнь».

1973 р., березень-червень - початок консультаційних переговорів (НАТО - Варшавський пакт) про скорочення озброєнь і військ у Центральній Європі.

1974 р., червень - другий візит президента Р. Ніксона в Москву; радянсько-американським протоколом число районів, дозволених для розміщення систем ПРО, було скорочено з чотирьох до двох - по одному для кожної сторони. Радянський Союз розмістив свою систему ПРО в районі Москви, а США - в Гранд-Форкс, районі основної бази пускових установок МБР.

1974 р. - Женевська конференція з роззброєння: приєднання ФРН і НДР.

1976 р. - Женевська конференція з роззброєння: ніяких конкретних результатів. ОСО-1: проблема крилатих ракет.

1977 р. - пролонгація ОСО-1.

1978 р. - конвенція ООН забороняє військове застосування технологій, які змінюють довкілля.

1979 р. - підписання угоди ОСО-2; у зв'язку з Афганською кризою не ратифікована.

Нова «східна політика» ФРН

1969 р. - канцлер Віллі Брандт (СДПН) оголосив «нову східну політику».

1970 р., 12 серпня - в Москві був підписаний Московський договір між СРСР і ФРН щодо кордону ФРН та ПНР по лінії Одер-Нейсе, який став початком налагодження добросусідських відносин.

1970 р., 7 грудня - аналогічний договір було укладено з Польщею.

1971 р., 3 вересня - було укладено угоду чотирьох держав (СРСР, США, Франція, Великобританія) щодо Західного Берліну, яка нормалізувала ситуацію навколо самостійної політичної величини, що входила в компетенцію держав-переможниць.

1970 р., грудень - договір про основи відносин ФРН та НДР (ратифіковано в 1972 р.)

1970-1971 рр. - угоди про торгівельне та економічне співробітництво з Румунією, Польщею, Чехословаччиною, Угорщиною, Болгарією.

1973 р. - договір щодо нормалізації відносин із Чехословаччиною.

Радянсько-французькі відносини.

1966 р., червень - державний візит Ш. де Голля до СРСР

Співробітництву з СРСР приділялось багато уваги. Ж. Помпіду п'ять разів зустрічався з, лідером СРСР, Л. Брежнєвим.

1970 р., жовтень - Ж. Помпіду здійснив свій перший візит до СРСР; підписано радянсько-французький протокол і радянсько-французьку декларацію, що зміцнювало, на думку лідерів, відносини між їхніми країнами.

1971 р., жовтень - візит Л. Брежнєва до Парижу; підписання документу: «Принципи співробітництва між СРСР та Францією».

Ж. д'Естен неодноразово зустрічався з Л. Брежнєвим: грудень 1974 р., жовтень 1975 р., липень 1977 р., квітень 1979 р., травень 1980 р.; підписано декларацію про розвиток дружби і співробітництва та ряд комюніке. Зміцнювались відносини в різних сферах співробітництва: промисловість, енергетика, туризм, культура.

1979 р. - Франція засудила інтервенцію СРСР в Афганістан.

Загальноєвропейський процес.

Конференція в Гельсінкі та Заключний Акт РБСЄ.

1969 р., 17 березня - на засіданні політичного консультативного комітету країн-учасниць Варшавського договору в Будапешті соціалістичні країни висунули пропозицію про проведення Загальноєвропейської наради з безпеки та співробітництва в Європі.

1969 р., квітень - нарада стала предметом обговорення на сесії ради НАТО у Вашингтоні. Західні країни не відкинули її, але і не висловилися на її підтримку.

1969 р., 5 травня - за погодженням з СРСР уряд Фінляндії направив ноти керівникам 32 європейських держав з пропозицією «добрих послуг» в налагодженні механізму багатосторонніх консультацій з питань організації Загальноєвропейської наради.

1972 р., 22 листопада - з ініціативи Фінляндії, представники 32 європейських держав, США та Канади почали багатосторонні консультації в Гельсінкі з підготовки Загальноєвропейської наради.

До липня 1973 р. - було погоджено текст Заключних рекомендацій, що дістав назву «Синьої книги». Книга містила процедурні питання та порядок проведення наради з питань безпеки та співробітництва. Погоджений порядок денний: питання безпеки у Європі, питання співробітництва в галузі економіки, проблеми співробітництва в гуманітарній та інших сферах, розвиток загальноєвропейського процесу після наради.

1973 р., 3 липня (I етап) - почалась Нарада з безпеки та співробітництва в Європі. На першому етапі визначились позиції Сходу та Заходу: соціалістичні країни – налагодження економічних, торговельних, наукових зв'язків, можливості отримання нових технологій, обмін інформацією тощо; західні країни – проблеми співробітництва в гуманітарній сфері, захист прав людини.

1973 р., 18 вересня (II етап) - поглиблення суперечностей із зовнішньополітичних та ідеологічних питань між Сходом і Заходом. СРСР та

його сателіти домагались визнання непорушності кордонів у Європі. Прийнято принцип непорушності кордонів у Європі: можливість зміни кордонів «відповідно до міжнародного права, мирним шляхом і за домовленістю», тобто відповідала принципові суверенної рівності держав, поваги прав, властивих суверенітету.

1975 р., 21 липня - розпочався заключний етап.

1975 р., 1 серпня - 35 країн-учасниць Ради з безпеки та співробітництва в Європі підписали в Гельсінкі Заключний акт. Визначались принципи відносин між державами: повага суверенітету й незалежності, територіальної цілісності та непорушності кордонів, відмова від застосування сили чи загрози її застосування, невтручання у внутрішні справи, повага до прав людини та основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії та переконань, рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею, співробітництво між державами, добросовісне виконання взятих на себе зобов'язань із міжнародного права.

Розширення ЄЕС. Інтеграційні процеси в Європі.

1965 р., 2 березня - країни «шістки» домовилися про злиття трьох європейських співтовариств - ЄСВС, ЄЕС і Євратому - в одне ціле. Одночасно було вирішено злити і робочі органи спільнот в єдиний механізм на базі ЄЕС. Процес мали здійснити за два роки.

Влітку 1965 р. - під час обговорення болючого для Парижа питання про уніфікацію країнами ЄЕС своєї сільськогосподарської політики жодна з країн «шістки» не підтримала його точку зору.

З 1 липня 1965 р. - французький уряд прийняв рішення бойкотувати засідання робочих органів ЄЕС. Всередині «шістки» виникла криза довіри.

1965 р., грудень - вдалося вирішити суперечку з урахуванням інтересів Франції, яка продовжувала бойкотувати роботу ЄЕС.

1966 р., січень - на зустрічі в Люксембурзі міністри закордонних справ «шістки» змогли знайти компромісну угоду: рішення в ЄЕС будуть

прийматися, як і передбачено Римським договором, більшістю голосів, але під час обговорення найбільш важливих питань рішення будуть прийматися методом консенсусу, тобто на підставі одноголосно прийнятого рішення («люксембурзьким компромісом»).

1969 р. - завершився перший етап західноєвропейської інтеграції.

1970 р. - початок переговорів про вступ з Великою Британією (липень) та з Ірландією, Данією і Норвегією (вересень).

1970 р. - Угода про асоційоване членство з Мальтою.

1971 р. - Рада ЄЕС ухвалила рішення про поетапне впровадження економічного і валютного союзу. Валютна криза в Західній Європі у зв'язку з припливом доларів; ФРН і Нідерланди тимчасово відпускають обмінний курс.

1972 р., січень - Велика Британія, Данія, Ірландія та Норвегія підписують угоду про вступ до Співтовариства десятих.

1972 р., вересень - Норвегія: всенародне опитування відхилило вступ до ЄЕС.

1973 р., 1 січня - ЄЕС дев'яток набирає чинності, Британія, Ірландія і Данія, стали офіційними членами співтовариства. Новим президентом Комісії ЄЕС стає Ф.-К. Ортолі (Франція). Після угоди про вільну торгівлю з Фінляндією ЄЕС мав вже укладені угоди з 7 державами ЄАВТ.

1975 р. - угода в Ломе з країнами АКТ (країни Африки, Карибського басейну та Тихого океану)

1977 р., липень - набрала чинності зона вільної торгівлі з ЄАВТ.

1978 р., грудень - створення Європейської валютної системи (ЄВС) з Європейською валютною одиницею (ЕКЮ). Велика Британія відкладає вступ.

1979 р., березень - ЄВС набрала чинності.

1979 р., червень - перші прямі вибори до Європейського парламенту.

1979 р., жовтень - друга конвенція в Ломе: регулювання відносин між ЄС і країнами АКТ (країни Африки, Карибського басейну та Тихого океану).

Питання для самоконтролю

1. Формування нової системи міждержавних відносин в Європі.
2. «Розрядка» міжнародних відносин (1970-ті рр.).
3. Нова «східна політика» ФРН й «східні угоди».
4. Загальноєвропейський процес в 60-ті-70-ті рр. Конференція в Хельсінкі й Заключний Акт ОБСЄ.
5. Становлення європейського «центра сили». Інтеграційні процеси у сучасній Європі.

Рекомендована література

1. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки): Підруч. / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. - К.: Либідь, 1999. - 558 с.
2. Капітоненко М.Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К.: Либідь, 2009. - 352 с.
3. Копійка В.В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу: Монографія. - К., 2002. – 253 с.
4. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжоли. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – 863 с.
5. Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О.С. Кучика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 749 с.
6. Світова та європейська інтеграція. Навчальний посібник. – Львів: ЛРІДУ, 2005.
7. Світові інтеграційні процеси в умовах трансформації міжнародних систем: Навчальний посібник. - К.: Дипломатична академія України при МЗС України, 2013. – 628 с.
8. Ulam A. B. The Rivals: America and Russia since World War II. - New York: The Viking Press, 1971. – 405 p.

Тема 12. «Холодна війна – 2».

Міжнародні аспекти революції в Ірані. Афганська проблема. Загострення радянсько-американських відносин. Проблема «євrorакет». Польська криза. Регіональні конфлікти в міжнародних відносинах.

Міжнародні аспекти революції в Ірані.

1979 р., січень - внаслідок великого страйку, Шах Реза Пехлеві із дружиною залишили свій палац й втекли до Єгипту.

1979 р., 1 лютого - аятола Хомейні прилетів до Ірану.

1979 р., 11 лютого - після кількадечних вуличних сутичок контроль над Тегераном захопили прихильники імама Хомейні. Влада, фактично, перейшла мулам.

1979 р., 1 квітня - була офіційно проголошена Ісламська Республіка Іран (ІРІ).

1979 р., 4 листопада - іранські студенти увірвалися на територію посольства США в Тегерані і захопили американських дипломатів в якості заручників. Учасники акції зажадали від Вашингтону видачі Ірану шаха, який перебував у США.

1980 р., 7 квітня - у відповідь президент Дж. Картер оголосив про розрив дипломатичних відносин з Іраном.

1980 р., травень - країни Європейського співтовариства приєдналися до санкцій проти Ірану. Події в Тегерані породили другий «нафтовий шок», пов'язаний з побоюваннями щодо можливого припинення експорту іранської нафти.

Афганська проблема.

1978 р., 27 квітня - в Афганістані армійські офіцери - члени і прихильники Народно-демократичної армії Афганістану (НДАА) - зробили новий державний переворот. М. Дауд і частина міністрів були вбиті. Влада в країні перейшла до НДАА. Афганістан був перейменований в Демократичну Республіку Афганістан (ДРА). Вищим органом влади стала Революційна рада

на чолі з генеральним секретарем ЦК НДПА Н. М. Таракі. СРСР, а слідом за ним ряд інших країн (всього близько 50) визнали новий режим. Відносини з Радянським Союзом, засновані на принципах «братства і революційної солідарності», були проголошені пріоритетом у зовнішній політиці ДРА.

1978 р., 5 грудня - Н. М. Таракі і Л. І. Брежнєв підписали Договір про дружбу, добросусідство і співпрацю терміном на 20 років; передбачалось співробітництво сторін у військовій області. В самій НДПА незабаром стався розкол, в результаті якого до влади прийшов Х. Амін.

До кінця 1979 р. - невдоволення в країні росло, антиурядова опозиція, яка виступала під традиціоналістськими ісламськими гаслами, контролювала 18 з 26 провінцій Афганістану.

1979 р., грудень - радянські війська вступили в Афганістан з метою «забезпечення стратегічних інтересів СРСР і захисту його південних кордонів, збереження дружнього політичного режиму та припинення потоку наркотиків». Палац Х. Аміна в Кабулі був захоплений, а він убитий під час штурму.

Загострення радянсько-американських відносин. Проблема «своракет».

1977 р. - СРСР розмістив в європейських районах країни нові ракети середнього радіусу дії, які отримали назву на Заході «СС-20». Цей крок мав виглядати як заміна застарілих ракет «СС-4», «СС-5». Західноєвропейські країни були більше ніж США стурбовані даним кроком.

1979 р., грудень - було прийнято так зване «подвійне рішення»: по-перше, з 1983 р. почати розміщення на території європейських країн НАТО американських ракет середнього радіусу дії «Першинг-2» крилатих ракет; а по-друге, переговорним шляхом спробувати знайти взаємоприйнятне рішення з СРСР з питання стратегічної обстановки в Європі.

1979 р., 15-18 червня - у Відні, після п'ятирічної перерви (з 1974 р.), відбувся радянсько-американський саміт, на який прибули Л. І. Брежнєв і Дж. Картер. Підписано радянсько-американський Договір про обмеження стратегічних

озброєнь. Кожна сторона могла мати не більше 2400 одиниць всіх трьох типів пускових установок (МБР, БРПЛ і важких бомбардувальників, здатних нести ракети класу «земля-повітря» з дальністю понад 600 км). Кожна сторона мала право самостійно встановити прийнятну для неї чисельність носіїв кожного типу в межах загальної встановленої суми. Сторони домовилися не збільшувати число боєголовок наявних у них на озброєнні типів ракет, що означало згоду США і СРСР припинити гонку озброєнь в області виробництва нових видів. Термін дії договору встановлювався до 31 грудня 1985 р.

1979 р., 18 червня - було підписано протокол про заборону розгортання крилатих ракет наземного і морського базування з радіусом дії понад 600 км.

1981 р., 18 листопада - Р. Рейган виступив з пропозицією обмежити ядерні озброєння в Європі за допомогою прийняття «нульового варіанту», відповідно до якого США повинні були відмовитися від розміщення ракет «Першинг-2» крилатих ракет, а СРСР - демонтувати розміщені в Європі нові ракети СС-20, а також старі ракети СС-4 і СС-5.

1981 р., грудень - американська адміністрація оголосила про введення додаткових санкцій проти СРСР, через підтримку яку останній надавав уряду Польщі. Припинені рейси «Аерофлоту» в США, закрита радянська закупівельна комісія в Нью-Йорку, припинені поставки нафтогазового обладнання, припинили видачу ліцензій на продаж електронно-обчислювальної техніки, відстрочені переговори по новій довгостроковій угоді по зерну, було відмовлено в поновленні угоди з енергетики, з науково-технічного співробітництва, по космосу, переглянуті угоди з двостороннього обміну.

1981-1983 рр. - за участю СРСР і США склалися чотири основні переговорні блоки з питань обмеження озброєнь. Радянський Союз відкидав «нульовий варіант», відмовляючись знищити свої середні ракети. Москва наполягала, що в ситуації, коли радянські ракети вже розміщені в Європі, а США ще не мають аналогічних озброєнь в Західній Європі, «нульовий варіант»

виявляється «одностороннім роззброєнням» СРСР. Радянський Союз виходив з того, що при оцінці сумарних співвідношень потенціалів озброєнь СРСР та США слід було враховувати не тільки радянські і американські ударні засоби, а й озброєння Франції і Великобританії. У Москві вважали, що ці озброєння є для США потенційним стратегічним резервом, з урахуванням якого американська сторона має над радянською силові переваги. Проти цього виступали французький і британський уряди, які стверджували, що їх незалежний ядерний потенціал не може бути предметом радянсько-американських двосторонніх переговорів, в яких ні Франція, ні Великобританія не брали участь й виступали проти скорочення своїх арсеналів. Радянська сторона пов'язувала можливість домовленостей щодо «евроракет» з ратифікацією Сполученими Штатами договору ОСО-2.

1983 р., березень - президент Р. Рейган оголосив програму «стратегічної оборонної ініціативи» (СОІ).

1985 р., лютий - Р. Рейган проголосив доктрину «неоглобалізму». Передбачала надання моральної та матеріальної допомоги антикомуністичним рухам в країнах третього світу.

Польська криза

1978 р., 16 жовтня - обрано нового Папу Римського; ним став польський кардинал Кароль Войтила.

1979 р., 2 червня - візит Іоанна Павла II до Польщі сприяв консолідації антиурядових настроїв в країні.

1980 р., серпень - у портових містах Балтійського узбережжя Польщі (перш за все у Гданську) пройшла хвиля страйків, в ході яких страйкуючі висунули вимогу створити незалежні від влади профспілки.

1980 р., кінець серпня - у Гданську польський уряд і страйкарі підписали безпрецедентну для «соціалістичного табору» угоду, за якою влада визнала право робітників на страйки і створення незалежних профспілок.

1981 р., листопад - у Варшаві відбулися сутички опозиції з поліцією.

1981 р., 12 грудня - уряд В. Ярузельського запровадив військовий стан (зберігся до грудня 1982 р.), утворивши Військову раду національного порядку.

Регіональні конфлікти в міжнародних відносинах.

1974 р., 19 січня - підписано єгипетсько-ізраїльську угоду про роз'єднання військ, відповідно до якої сили Ізраїлю були відведені із західного берега Суецького каналу на східний.

1974 р., 18 лютого - були відновлені дипломатичні відносини між Єгиптом і США.

1974 р., червень - президент Р. Ніксон здійснив візит до Каїра, в ході якого між ним і А. Садатом була досягнута домовленість про розвиток американо-єгипетського співробітництва.

1974 р., 31 травня - угоду про роз'єднання військ з Ізраїлем підписала Сирія, відновила дипломатичні відносини з США.

1975 р. - в Анголу був направлений кубинський експедиційний корпус з метою підтримки прокомуністичного режиму Агостіньо Нето.

1976 р., березень - Єгипет денонсував радянсько-єгипетський договір про дружбу і співробітництво.

1976 р., жовтень - було підписано радянсько-ангольський договір про дружбу і співробітництво, на підставі якого Анголі стали поставлятися радянські озброєння. Прокомуністичний уряд Анголи розгромив своїх військових супротивників, витіснивши з території країни підрозділи ПАР і Заїру.

1977 р., 5 грудня - з ініціативи лівійського лідера М. Каддафі в Тріполі зібралася нарада арабських країн, які виступали проти мирного врегулювання з Ізраїлем; було прийнято рішення про формування Фронту стійкості і протидії, завданням якого проголошувалася боротьба за усунення А. Садата як «зрадника інтересів арабської нації».

1978 р., вересень - А. Садат і М. Бегін підписали в США в заміській резиденції американських президентів в Кемп-Девіді дві угоди: «Рамки мирного договору між Єгиптом і Ізраїлем» і «Рамки мирного врегулювання на Близькому Сході».

1978 р., жовтень - у Багдаді на сесії ради ЛАД, що проходила без участі Єгипту, було прийнято рішення про оголошення йому бойкоту в разі підписання договору з Ізраїлем. Коли договір все ж був підписаний, переважна більшість держав-членів ЛАД розірвала з Єгиптом дипломатичні відносини і оголосила йому бойкот.

1979 р., 25 березня - підписання у Вашингтоні мирного договору між Ізраїлем і Єгиптом. Єгипет вийшов з боротьби з Ізраїлем.

3 січня 1977 р. - почалося згортання радянсько-єгипетського співробітництва в різних областях, в тому числі і у військовій.

1979 р. - А. Садат прийняв рішення про переозброєння єгипетської армії американською зброєю, а в наступному році оголосив про надання НАТО військових «пільг».

1981-1990 рр. - громадянська війна в Нікарагуа. Диктатору протистояла сильна опозиція, ширилася громадянська війна, в результаті якої до влади прийшли ліві (сандіністи), підтримувані Кубою і СРСР. До 1983 р. в конфлікт були втягнуті прикордонні Сальвадор і Гондурас.

3 кінця 1985 р. - радянське керівництво стало обмежувати поставки озброєнь в Нікарагуа, всупереч проханням уряду Д. Ортеги, щоб спонукати його піти на переговори в рамках того порядку денного, який пропонувала «Контадорська група».

Питання для самоконтролю

1. Причини громадянської війни в Афганістані, роль радянського військового контингенту (1979-1992 рр.).
2. Ісламська революція 1978-1979 рр.: причини та хід.
3. Мирна угода між Ізраїлем та Єгиптом 1979 р., її наслідки.

4. Загострення радянсько-американських відносин на поч. 80-х рр. «Холодна війна»-2.
5. Польська криза: причини та значення.

Рекомендована література

1. Капітоненко М.Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К.: Либідь, 2009. - 352 с.
2. Козицький А.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918-1999 рр.): Курс лекцій. – Львів: Афіша, 2000. – 159 с.
3. Сергійчик І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.): Суми: Університетська книга, 2002. – 288 с.
4. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – 863 с.
5. Ulam A. B. The Rivals: America and Russia since World War II. - New York: The Viking Press, 1971. – 405 p.

Тема 13. Крах біполярного світу та міжнародні відносини наприкінці 80-х - на початку 90-х рр. XX ст.

Перебудова в СРСР та зовнішня політика. Поліпшення радянсько-американських відносин. Міжнародні аспекти німецького об'єднання. Революції в Східній Європі. Розпад СРСР, Югославії та Чехословаччини: міжнародний аспект.

Перебудова в СРСР та зовнішня політика.

Поліпшення радянсько-американських відносин.

1985 р., січень - СРСР і США змогли узгодити питання щодо предмету і мети переговорів про космічні та ядерні озброєння.

1985 р., березень - початок переговорів у Женеві.

1985 р., листопад - зустріч М. С. Горбачова з Р. Рейганом.

1986 р., вересень - завершилась Стокгольмська конференція НБСЄ, підписанням заключного документа: попереднє повідомлення про військову діяльність, запрошення іноземних спостерігачів на військові заходи; взаємний обмін інформацією військового характеру; введення обмежень на проведення військових заходів, що перевищують узгоджений масштаб.

1986 р., лютий - СРСР підписав з МАГАТЕ угоду про постановку під міжнародний контроль деяких реакторів радянських атомних електростанцій.

1986 р., жовтень - 1989 р., січень - у Відні проходила чергова зустріч НБСЄ. Зустріч повинна була зосередитися на «людському вимірі» загальноєвропейського процесу. Заключний документ: зобов'язання країн-учасниць «забезпечувати, щоб їх закони, адміністративні правила, практика і політика узгоджувалась з їх зобов'язаннями за міжнародним правом і були гармонізовані з положеннями Декларації принципів і іншими зобов'язаннями по НБСЄ».

1988 р., грудень - М. С. Горбачов, виступаючи на сесії Генеральної асамблеї ООН в Нью-Йорку, оголосив програму скорочень збройних сил СРСР: зменшення чисельності армії на 500 тис. осіб до 1991 р.

1988 р., 8 грудня - М. С. Горбачов на сесії ГА ООН виклав зміст концепції *«нового політичного мислення»*: пріоритет загальнолюдських цінностей, їх

переважне значення по відношенню до інтересів окремих держав і соціальних груп; відмова від тези про те, що в міжнародній політиці панують класові цінності і інтереси класової боротьби у всесвітньому масштабі; деідеологізація міжнародних відносин; відмова від протиставлення Сходу і Заходу за принципом нібито притаманної їм орієнтації на захист протилежних класових інтересів; забезпечення миру і уникнення світової ядерної війни. Установки для зовнішньої політики СРСР: досягнення компромісу з США в питаннях скорочення стратегічних озброєнь; економічне і політичне зближення з західноєвропейськими країнами - в тому числі ціною можливих поступок в питаннях об'єднання Німеччини; нормалізація міждержавних відносин з КНР і розширення радянсько-китайського співробітництва; 4) співробітництво з Заходом у врегулюванні регіональних конфліктів в Азії, Латинській Америці та Африці; сприяння реформуванню політичних режимів країн Східної Європи за зразком реформування СРСР; зміна політики щодо прав людини і приведення внутрішнього законодавства і політичної практики СРСР у відповідність з міжнародними нормами.

1989 р., 2-3 грудня - зустріч Дж. Буша і М. Горбачова на Мальті. Заявили про відкриття нової ери міжнародних відносин і прискорення переговорів про роззброєння.

1990 р., 13 лютого - конференція міністрів іноземних справ НАТО і Варшавського договору в м. Оттаві; угода про обопільне скорочення американських і радянських збройних сил в Європі до 195 тис. чоловік з кожного боку і про «відкрите небо», тобто про безперешкодні польоти над територіями країн НАТО і Варшавського договору літаків протилежної сторони.

1990 р., червень - «Лондонська декларація»: НАТО пропонує країнам-колишнім членам ОВД співробітництво в політичній та військовій галузях.

1990 р., 21 жовтня - в Парижі розпочалась зустріч глав держав і урядів НБСЄ. Було підписано Паризьку хартію для нової Європи, що проголосила еру демократії, миру і єдності на континенті; перетворення НБСЄ в постійно

діючий міжнародний інститут; було підписано «Декларацію 22-х» - спільна заява країн НАТО і ОВД, в якому говорилося, що держави обох військових блоків не розглядають один одного як гіпотетичних супротивників.

1990 р., 19 листопада - в Парижі 16 країн НАТО і 6 країн Варшавського договору підписують договір про скорочення простих озброєнь.

1991 р., 31 липня - саміт в Москві, Дж. Буш і М. Горбачов прагнуть встановити довготривале партнерство; підписують договір про СНО-1.

1991 р., серпень - розпуск ОВД.

1992 р., лютий - президент Росії Б. М. Єльцин здійснив перший офіційний візит до Вашингтону; підписання Декларації про нові стосунки між РФ і США: обидві країни заявили про те, що не розглядають один одного як потенційних противників; готовність Росії і США співпрацювати в утвердженні «спільних демократичних цінностей»; прагнення США і Росії створити «новий союз партнерів».

1992 р., червень - президент Б. Єльцин відвідав Вашингтон вдруге. Підписана Хартія російсько-американського партнерства і дружби: «неподільності» безпеки Північної Америки і Європи - «Безпека нероздільна від Ванкувера (тихоокеанський порт в Канаді на канадсько-американському кордоні) до Владивостока»; обговорювалися принципи демократії, свободи, захисту прав людини, повагу прав меншин, яким зобов'язувалося слідувати російське керівництво в проведенні внутрішньої політики.

1993 р., 3 січня - Дж. Буш відвідав Москву; підписано американо-російський договір про обмеження стратегічних наступальних озброєнь (ОСО-2). Договір передбачав скорочення до січня 2003 р. кількість ядерних боєголовок в Росії та США до 3500 од. Процес ратифікації затягнувся до 1997 р.

Міжнародні аспекти німецького об'єднання.

1987 р., осінь - у НДР розпочалися періодичні масові демонстрації, почалося створення нових політичних та суспільних організацій, масова еміграція кваліфікованої робочої сили.

1989 р., 7 листопада - уряд НДР подав у відставку.

1989 р., 8 листопада - пішло у відставку керівництво компартії.

1989 р., 9 листопада - прийнято рішення про відкриття кордонів та руйнування Берлінської стіни.

1989 р., 20-21 грудня - відбувся візит до НДР канцлера ФРН Г. Колля. Були досягнуті угоди щодо створення комісії з економічного співробітництва; проведення в НДР вибори; переходу до створення валютного, економічного та соціального союзів.

1990 р., 18 березня - відбулися вільні багатопартійні вибори, перемогу здобула ХДС.

1990 р., березень - були проведені переговори за формулою «4+2» (СРСР, США, Великобританія, Франція, НДР, ФРН) керівників та міністрів закордонних справ для врегулювання зовнішньополітичних аспектів об'єднання Німеччини. Було проведено 4 зустрічі міністрів закордонних справ у Бонні, Берліні, Парижі та Москві. У результаті було вироблено *Договір про остаточне врегулювання щодо Німеччини*: Німеччина відмовилася від будь-яких територіальних претензій; уряди НДР та ФРН підтвердили свої виключно мирні наміри; відмова від виробництва, володіння та застосування ядерної, хімічної та біологічної зброї; радянські війська мають бути виведені з Німеччини до 31 серпня 1994 р.; об'єднанням Німеччини мають бути вичерпані права й відповідальність чотирьох держав щодо Берліну та Німеччини в цілому.

1990 р., 1 липня - було здійснено економічну та соціальну унію НДР з ФРН.

Революції в Східній Європі.

1989 р., лютий-грудень - поступова зміна політичного режиму в Польщі. Легалізовано «Солідарність», проведено вибори на багатопартійній основі, створення другої палати парламенту – сенату. Сформовано перший некомуністичний уряд на чолі з представником католицької інтелігенції Т. Мазовецьким.

1989 р., липень - польський сейм більшістю в один голос знову обрав В. Ярузельського президентом країни.

1990 р. - ПОРП оголосила про перетворення в соціал-демократичну партію. Прямі вибори президента були призначені на 1990 р., напередодні В. Ярузельський відмовився від висунення своєї кандидатури. Президентом країни став лідер «Солідарності» Л. Валенса.

1989 р., березень-жовтень - поступова зміна політичного режиму в Угорщині. Дозволена багатопартійність, введено посаду президента.

1989 р., 18 жовтня - парламент Угорщини прийняв близько 100 поправок до конституції країни, які змінили політичну систему. Остаточне оформлення плюралістичної системи сталося після виборів до Державних зборів навесні 1990 р., на яких більшість місць завоював Угорський демократичний форум, його лідер Й. Антал очолив новий уряд.

1989 р., 10 листопада - у Болгарії був змушений піти з посади генерального секретаря ЦК БКП Т. Живков.

1989 р., грудень - була створена опозиційна організація «Союз демократичних сил», на вимогу якої болгарський уряд пішов на скликання «національного круглого столу».

1990 р., березень - було досягнуто згоди про проголошення рівноправності форм власності, запровадження принципів поділу влади та багатопартійності.

1991 р., жовтень - сформовано перший некомуністичний уряд, колишня комуністична партія залишалась дуже впливовою.

1989 р., листопад - «оксамитова революція» у Чехословаччині. В Празі почалися студентські протести. Виникли опозиційні організації - «Громадянський форум» в Чехії та «Громадськість проти насильства» в Словаччині.

1989 р., 10 грудня - Г. Гусак пішов з посади президента ЧССР; створено коаліційний уряд на чолі з М. Чалфою; В. Гавел, був обраний президентом країни **29 грудня 1989 р.**, а реабілітований новою владою колишній керівник компартії часів «празької весни» А. Дубчек став головою Федеральних

зборів. На парламентських і місцевих виборах компартія зазнала поразки, а в липні 1991 р. з країни були виведені радянські війська

1989 р., 22-27 грудня - події в Румунії досягли апогею. На бік повсталих встала армія, Н. Чаушеску і його дружина Є. Чаушеску зникли зі столиці і спробували втекти з країни, але були схоплені і розстріляні.

1990 р., травень - на президентських виборах М. І. Ілієску (член компартії, але був в опозиції до Н. Чаушеску) отримав 85% голосів і був обраний президентом Румунії.

Розпад СРСР, Югославії та Чехословаччини: міжнародний аспект.
Розпад СРСР

1990 р., весна - вибори у республіках Балтії принесли перемогу політичним рухам, які виступали за повний суверенітет поза межами СРСР.

1990 р., 11 березня - Верховна Рада Литви проголосила відновлення повного державного суверенітету.

1990 р., 16 липня - Верховна Рада Української РСР прийняла Декларацію про державний суверенітет.

1991 р., 23 квітня - М. Горбачов підписав угоду з керівництвом дев'яти союзних республік - Азербайджану, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану, України, в якій декларувалися принципи нового союзного договору. М. Горбачов прагнув створення Союзу Незалежних Держав (СНД) як федерації.

1991 р., 24 серпня - Верховна Рада УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності України; після провалу путчу ряд радянських республік проголосили незалежність.

1991 р., 8 грудня - в Біловезькій Пущі (Білорусія) лідери Російської Федерації, України та Білорусі (Б. Єльцин, Л. Кравчук та С. Шушкевич) прийняли рішення про припинення існування СРСР і створення Співдружності Незалежних Держав.

Розпад Югославії

1990 р., грудень - в Словенії був проведений референдум, учасники якого висловилися за незалежність Словенії; була прийнята нова конституція, що оголошував її «державою хорватського народу».

1991-1992 рр. – у наслідок етнічних конфліктів, що переросли у громадянську війну, Югославія розпалась на Федеративну Республіку Югославія, Хорватію, Боснію і Герцеговину, Словенію та Македонію.

1991 р., 2 травня - початок хорватської війни.

1991 р., 25 червня - Словенія та Хорватія оголосили свою незалежність. Влада в Белграді не визнала даний акт.

1992 р., січень - після проголошення незалежності Боснії та Герцеговини, боснійські серби на чолі з лідером їхньої громади Р. Караджичем на території сербських районів Боснії і Герцеговини проголосили створення власного об'єднання – Республіки Сербської.

1992 р., липень - боснійські хорвати заявили про створення власної «держави» - Герцег-Босна - на землях з переважаючим хорватським населенням. Влада А. Ізетбеговіча зберігалася тільки в столиці м. Сараєво і деяких інших містах з переважанням мусульманського населення.

1992 р., 12 лютого - Сербія і Чорногорія прийняли рішення про створення власної держави - Союзної Республіки Югославії (СРЮ), яка проголосила себе правонаступницею колишньої СФРЮ.

1995 р., 21 листопада - С. Мілошевіч, Ф. Туджман та А. Ізетбеговіч підписали «Загальну рамкову угоду про мир у Боснії та Герцеговині» (Дейтонські домовленості). Боснія і Герцеговина була перетворена в конфедерацію з двох частин - Республіки Сербської і Мусульmano-Хорватської Федерації.

Розпад Чехословаччини

1989-1992 рр. - спалах націоналізму серед населення та політичних еліт обох республік. Політичні сили обох республік продовжували вносити дезінтеграційні тенденції у суспільно-політичні реалії державного життя.

3 липня 1992 р. - словацькі депутати блокували процедуру переобрання В. Гавела на пост президента, **20 липня** президент змушений був піти у відставку.

1992 р., кінець - чехословацький парламент прийняв рішення про розділ федерації і утворення з 1 січня 1993 р. двох незалежних держав – Чеської і Словацької республік.

Питання для самоконтролю

1. Крах біполярного світу й міжнародні відносини в кін. 80-х - на поч. 90-х рр.
2. Геополітичні виміри в Східній Європі. Розпад СРСР, Югославії й Чехословаччини.
3. Югославська криза (кін. 80-х - поч. 90-х рр.): міжнародний аспект.
4. Міжнародні аспекти об'єднання Німеччини.

Рекомендована література

1. Капітоненко М.Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К.: Либідь, 2009. - 352 с.
2. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжоли. - К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. - 863 с.
3. Рудяков П. Розчленування Югославії - перерозподіл Європи // ПД. - 1994. - № 3. - С.103-107.
4. Art R. Why Western Europe needs the United States and NATO // Political Science Quarterly. - 1996. - Vol. 111. - № 1. - P. 1-39. // <https://www.psqonline.org/viewContent.cfm?sk=24F4E8CFD6D606F9C81CC9DC5DC967B21ACDEAAEA506DBD3A087B2D1B09BE2CEEE>
5. Asmus R. Building a new NATO // FA. - 1993. - Vol. 72. - № 4. - P. 28-40. // <https://www.foreignaffairs.com/articles/southeastern-europe/1993-09-01/building-new-nato>

Тема 14. Міжнародні відносини на сучасному етапі.

США: пошук світової ролі у нових умовах. Американська стратегія «розширення демократії». Політика США в Афганістані та Іраку. Функціонування НАТО в нових умовах. Розширення ЄС. Трагедія 11 вересня 2001 р. Політика США в Афганістані та Іраку. Глобальні та регіональні інтеграційні процеси на межі XX – XXI ст. «Арабська весна». Україна в сучасних міжнародних відносинах.

США: пошук світової ролі в нових умовах.

Американська стратегія «розширення демократії».

Кінець 1980-х – поч. 1990-х - з політичної арени світу зійшла одна з домінуючих наддержав – Радянський Союз.

1993 р., 21 вересня - помічник президента США з національної безпеки Е. Лейк виступив в Школі перспективних міжнародних досліджень Університету Джонса Гопкінса (м. Вашингтон) із промовою, в якій він оголосив концепцію «розширення демократії», що полягала у сприянні демократизації колишніх соціалістичних режимів у Євразії, проголошувалося пріоритетом американської зовнішньої політики.

1994 р., липень - ідеї Е. Лейка були покладені в основу документа РНБ США - директиви «Стратегія національної безпеки за допомогою залучення і розширення» (A National Security Strategy of Engagement and Enlargement). «Розширення демократії» передбачало включення країн, що пройшли через етап «демократичного транзиту», до складу «демократичної спільноти» - через їх прийняття у військово-політичні та економічні структури Заходу. «Розширення демократії» мало б означати включення колишніх східноєвропейських союзників СРСР до складу НАТО.

Політика США в Афганістані та Іраку.

1990 р., 2 серпня - Ірак вторгся на територію Кувейту.

1991 р., 16 січня - отримавши згоду підконтрольного демократам Конгресу США і заручившись підтримкою Ради Безпеки ООН, президент Дж. Буш

віддав розпорядження про масоване повітряне бомбардування Іраку, який об'явив анексію Кувейту.

1991 р. 16 січня - 27 лютого - «Буря в пустелі»

1991 р., січень - почалась колективна військова акція міжнародної коаліції за участі США (430 тис. військових), Великобританії (35 тис. військових), Франції (15 тис. військових), Італії, Кувейту, ОАЕ і Саудівської Аравії (118 тис. військових) з метою вигнання військ Іраку з території Кувейту.

1991 р., 24 лютого - 28 лютого - наземна операція («Меч пустелі»), що завершилася звільненням Кувейту і відновленням status quo.

Функціонування НАТО у нових умовах

1991 р., грудень - керівництво НАТО, створило Раду північноатлантичного співробітництва як багатосторонній консультативний орган; до червня 1992 р., були прийняті країни колишнього Радянського Союзу, також до роботи долучились нейтральні країни – Австралія, Фінляндія, Швеція і Швейцарія.

1994 р., січень - з ініціативи військових відомств США та Західної Європи з метою сприяння співробітництву між НАТО, країнами Центральної та Східної Європи і державами колишнього СРСР радою НАТО було затверджено програму «Партнерство заради миру» (ПЗМ); приймаючи участь у ПЗМ «кандидати в члени НАТО» готувались до вступу в Альянс. Це, в свою чергу, сприймалося Москвою з впертою недовірою. (10 травня 1995 р. в Москві Б. Єльцин відмовив Б. Клінтону в розширенні НАТО за рахунок держав Центральної Європи і в припиненні Росією співпраці в ядерній сфері з Іраном). Зовнішня політика Вашингтона спрямовувалась на «розширення демократії» в асоціації Америки із Західною Європою, а також на сприяння розвитку нових незалежних держав і відкритих суспільств у Східній Європі.

1995 р., 3 грудня - у Мадриді підписана нова Атлантична хартія, президентом Б. Клінтоном, головою Європейської Комісії Ж. Сантером і головою Європейської ради Ф. Гонсалесом.

Розширення ЄС

1995 р., 1 січня - вступили Австрія, Швеція, Фінляндія.

1998 р. - почалися переговори щодо подальшого розширення ЄС й вступу східноєвропейських країн і Кіпру.

2002 р., 14 грудня - в Копенгагені на черговому саміті Євросоюзу було ухвалено рішення щодо прийняття в ЄС десяти нових членів - Угорщини, Кіпру, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Словаччини, Словенії, Чехії та Естонії, з якими в 2003 р. були розпочаті переговори щодо підготовки договорів про вступ.

2004 р., 1 травня - десять країн Східної Європи були прийняті в ЄС: Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія, Естонія.

2008 р. - в ЄС вступили Болгарія та Румунія

2013 р. - в ЄС вступила Хорватія.

Трагедія 11 вересня 2001 р. Політика США в Афганістані та Іраку.

2001 р., 11 вересня - серія терактів в США під ісламськими гаслами.

2001 р., 7 жовтня - США почали військово-повітряну кампанію в Афганістані, за якою слідувала сухопутна операція.

2001 р., 21 грудня - таліби були вигнані з Кабулу, і в столицю були введені війська Північного альянсу і міжнародні сили (американські і британські контингенти). Бойові дії в південних районах тривали до початку 2002 р.

2002 р., 29 січня - в посланні конгресу президент США Дж. Буш-мол. вперше вжив термін «вісь зла», до якої він відніс країни, що займаються, за відомостями американських розвідувальних структур, виробництвом хімічної зброї, підтримкою тероризму, які мають зв'язки з терористичною організацією «Аль-Каїда» і намагаються «шантажувати міжнародне співтовариство».

2002 р., 1 червня - виступаючи у Військовій академії США у Вест-Пойнті, Дж. Буш-мл. сформулював положення про можливість здійснення

«оборонної інтервенції і попереджувального удару» як засобу захисту американських інтересів, в тому числі в будь-яких віддалених районах світу.

2002 р., вересень - Білий дім опублікував документ «Стратегія США в області національної безпеки», який містив військово-політичну доктрину і отримав назву «доктрина Буша»; головним противником США названий міжнародний тероризм й іноземні держави та їх лідери, які його підтримують; проголошено принцип попередження або превентивності, відповідно, США будуть захищати себе, своїх громадян та їх інтереси як всередині країни, так і за кордоном шляхом виявлення і знищення загрози до того, як вона досягне меж США; підкреслювалась рішучість і готовність діяти власними силами і при необхідності навіть випереджаючи терористів.

2002 р., жовтень - президенту США надано право розпочати військові дії проти С. Хусейна у випадку невдалих спроб врегулювати ситуацію дипломатичним шляхом.

2003 р., 18 березня - США пред'явили Іраку ультиматум, головною вимогою якого була відмова С. Хусейна від влади і виїзд його з Іраку разом з родичами протягом 48 годин.

2003 р., 19 березня - розпочалося вторгнення сил США і Британії в Ірак, яке завершилося на початку травня поразкою Іраку.

2003 р. 29 травня - була одностайно прийнята резолюція № 1483 Ради Безпеки ООН про післявоєнне відновлення Іраку.

2003-2007 рр. - громадянська війна, яка тривала в Іраку між сунітською меншістю та шіїтською більшістю, набула небезпечної форми. Загострення ситуації сталося відразу після виведення британського військового контингенту з південно-іракського міста Басра.

Глобальні та регіональні інтеграційні процеси на межі XX – XXI ст.

1991 р., 26 березня - президенти Аргентини, Бразилії, Парагваю і Уругваю підписали Договір про створення Митного союзу і Спільного ринку країн

Південного конуса (МЕРКОСУР). Мета: створення спільного ринку країн Південної Америки.

1992 р., грудень - підписання Північноамериканської угоди про свободу торгівлі (НАФТА) між США, Канадою і Мексикою, яка передбачала створення до 2005 р. в Західній півкулі зони вільної торгівлі.

1992 р. - створено Організацію Чорноморського економічного співробітництва. Держави-члени: Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Туреччина та Україна. Мета: поліпшення умов для підприємницької діяльності; сприяння економічному співробітництву; вирішення екологічних та безпекових проблем.

1997 р. - Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова створили ГУАМ. Мета: сприяння демократичним перебудовам в регіоні; співробітництво в проведенні економічної політики в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту, фінансів, інвестицій, соціальної сфери

2000 р., 10 жовтня - Білорусія, Казахстан, Киргизія, Росія і Таджикистан підписали в Астані (Казахстан) Договір про утворення ЄврАзЕС. Мета: формування державами-учасниками Митного союзу Єдиного економічного простору, координація їхніх підходів до інтеграції у світову економіку і міжнародну торговельну систему.

2001 р., 15 червня - в Шанхаї відбулася зустріч на вищому рівні лідерів п'яти країн Шанхайського форуму; прийнята Декларація про перетворення «форуму» в організацію – Шанхайську організацію співробітництва (ШОС). Члени організації: Республіка Індія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Китайська Народна Республіка, Ісламська Республіка Пакистан, Російська Федерація, Республіка Таджикистан і Республіка Узбекистан.

«Арабська весна»

Туніс

2011 р., 14 січня - президент Бен Алі пішов у відставку, втік з країни разом зі своєю дружиною Лейлою Трабелсі. Страйки, часта зміна влади, згодом армія

взяла владу у свої руки й оголосили про готовність до проведення демократичних реформ.

2014 р., 31 грудня - першим вільно обраним президентом став Беджі Каїд ес-Себсі.

Єгипет

2011 р., січень - в країні під впливом закликів до акцій непокорі владі виникли народні хвилювання, які переросли в зіткнення між прихильниками Х. Мубарака і опозицією.

2011 р., 7 січня - в розпал масових виступів, Мохаммед аль-Барадеї повернувся з Відня до Єгипту, де виступив як головний представник опозиції.

2011 р., 2 лютого - в Каїрі несподівано з'явилися прихильники президента, які організували цілий похід проти опозиції на конях і верблюдах.

2011 р., 11 лютого - під тиском протестів Х. Мубарак пішов у відставку і підписав документ про передачу влади Вищій раді Збройних сил.

2011 р., 30 квітня - була створена Партія свободи і справедливості - політичне крило «Братів-мусульман», яка підтримала свого лідера М. Мурсі в боротьбі за пост президента.

2011 р., червень - єгипетська влада офіційно визнали нове об'єднання, що було розцінено як дозвіл діяльності організації, забороненої в 1954 р.

2011 р., 9 вересня - розгром посольства Ізраїлю в Єгипті.

2011 р., 9 жовтня - копти-християни виступили з вимогою припинити напади на християнські церкви, під час протестів загинули 24 копта.

2011 р., 18 листопада - почалася нова фаза конфлікту, що передувє виборам до парламенту.

2012 р., 24 червня - на президентських виборах переміг кандидат-ісламіст Партії свободи і справедливості, тобто «Братів-мусульман», Мухаммед Мурсі.

2012 р., 22 листопада - президент скасував поправки до законодавства від 17 червня 2012 р., які обмежували його повноваження, і підписав конституційну

декларацію, за якою: позбавив суди прав розпускати верхню палату парламенту і Конституційну асамблею; дав можливість главі держави видавати будь-які укази, якщо вони відповідають інтересам революції.

2013 р., 4 липня - президент М. Мурсі, під тиском сил кадрової армії і поліції змушений віддати владу, був заарештований.

2014 р., травень - були оголошені нові вибори, і президентом став Абдель Фаттах ас-Сісі, якого підтримали світська єгипетська опозиція і коптська церква. З вересня 2013 р. політична партія «Братів-мусульман» була знову заборонена законом.

Лівія

3 2011 р. - коли на заході в Тріполі було все ще спокійно, на сході боротьбу очолило прибережне місто Бенгазі, вожді якого підняли королівський прапор.

2011 р., 15 лютого - там відбулися стихійні виступи повстанців – проти арешту одного з місцевих релігійних активістів; протистояла їм поліція, яка придушила, як вона вважала, заколот.

2011 р., 18 березня - Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію про заборону польотів над територією Лівії і взяла на себе функцію захисту її громадян.

2011 р., 19 березня - європейські держави (майже всі) у складі країн НАТО почали обстріл Тріполі і прилеглих районів. М. Каддафі виступив по телебаченню зі зверненням до жителів Лівії і закликав цивільне населення озброюватися для відсічі агресії західних країн.

2011 р., 5 травня - повстанці за підтримки сил НАТО просунулися до м. Місуарта, підійшли до міст Злітеном (на заході) і Таварге (на півдні). До кінця серпня вони взяли столицю, м Тріполі.

2011 р., 20 жовтня - повсталі захопили м. Сірт. М. Каддафі з вірними йому людьми намагався вийти з оточення, але в розпал бою був схоплений і вбитий. З ним загинув і його син Муттазім.

2011 р., 22 жовтня - Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен заявив, що з загибеллю М. Каддафі місія Північноатлантичного альянсу і його союзників фактично завершилася.

2011 р., 27 жовтня - Рада Безпеки ООН проголосувала за припинення військової операції НАТО в Лівії.

2011 р., 31 жовтня - всі дії альянсу із захисту мирного населення припинені; відбулася процедура передачі влади Перехідній національній раді (ПНР).

2012 р., 7 липня - вперше пройшли вибори в Загальний національний конгрес.

2012 р., 8 серпня - Перехідна національна рада офіційно передала владу Загальному національному конгресу (ЗНК), де переважали прихильники радикального ісламу. Основою державного законодавства був прийнятий шаріат. Строк повноважень ЗНК закінчувався в лютому 2014 р., але конгрес продовжив свої повноваження до кінця 2014 р., що було сприйнято населенням країни неоднозначно.

2014 р., 20 лютого - вибори в Конституційну асамблею Лівії.

Початком нового затяжного конфлікту стало оголошення генерала Халіфи Хафтара про початок боротьби з угрупованнями радикальних ісламістів. Очолювана ним широкомасштабна військова операція, названа «Гідність Лівії», почалася 16 травня 2014 р. на сході країни штурмом міста Бенгазі, де розташовувалися бази ісламістського угруповання «Бригади мучеників 17 лютого». Підконтрольні Хафтару сили Лівійської національної армії знайшли підтримку серед різних верств населення і у лівійських племен сходу, до них також приєдналися повстанці з Зінтана. Його дії, які він кваліфікував як «поправку на шляху до революції» в Лівії, привели до двовладдя в країні. 14 серпня новим законодавчим органом держави стала палата представників Лівії, визнана міжнародним співтовариством, а ЗНК був розпущений.

2014 р., 25 серпня - частина депутатів відстороненого від влади ЗНК і ряд ісламістських угруповань оголосили про створення уряду національного порятунку і Нового Загального національного конгресу. Таким чином, до кінця року в країні діяли два кабінети - визнаний на міжнародному рівні знаходився в місті Тобрук; не визнаний, в основному представляє ісламський Загальний національний конгрес, - в Тріполі.

З 2014 р. - Лівія живе в умовах «уповільненої» громадянської війни.

2015 р., 17 грудня - за сприяння Ради Безпеки ООН у місті Схірат (Марокко) було підписано угоду про формування Уряду національної єдності (УНЄ), покликаного здійснити мирне врегулювання конфлікту в Лівії. Всі політичні події в країні відбувались на тлі дій збройних радикалів, терористичних угруповань, всіляких «бригад», які активно виступали проти регулярної армії.

Україна в сучасних міжнародних відносинах

1991 р., 8 грудня - створення СНД.

1991 р., 28 листопада - ухвалення румунським парламентом Декларація про референдум в Україні, за якою Північна Буковина, округи Герца та Хотин, а також південь Бессарабії (нині Чернівецька та частина Одеської області) проголошувалися «румунськими територіями».

1992 р., 1 травня - підписано Договір про дружбу та співробітництво між Україною і Турецькою Республікою.

1993 р., 30 вересня - Конгрес США схвалив фінансову допомогу Україні в розмірі 350 млн. дол.

1993 р., 24-25 жовтня - Київ з офіційним візитом відвідав Державний секретар США В. Крістофер.

1993 р., 3 вересня - президенти України і Росії домовилися про ліквідацію всієї ядерної зброї, що розташовувалася в Україні.

1994 р., 14 січня - в Москві президент Б. Клінтон уклав з українським президентом Л. Кравчуком і російським президентом Б. Єльциним угоду, яка передбачала ліквідацію ядерного арсеналу України.

1994 р., грудень - письмові гарантії Україні щодо запобігання загрозам ядерних держав - Меморандум дій (Будапештський меморандум) - були отримані Україною під час Будапештського саміту НБСЄ/ОБСЄ, але без механізму впровадження цих гарантій документ виявився неефективним.

1994 р., 11 червня - Україна з ЄС підписали Угоду про партнерство і співпрацю.

1995 р., 9 листопада - вступ України до Ради Європи (РЄ).

1995 р., листопад-грудень - українсько-румунські відносини загострилися внаслідок заяв румунської сторони щодо належності о. Зміїний (Шерпілор), який румуни оголосили скелею, щоб його привласнити. На шельфі острова є нафта й газ (третина українських запасів нафти і чверть - нерозвіданих запасів газу).

1996 р. - румуни збудували за шельфом острова платформу і розробляють велике промислове родовище Левада, добуваючи нафту.

1997 р., 2 червня - було підписано Договір про відносини добросусідства та співробітництво між Україною та Румунією

1997 р., 9 липня - в Мадриді було підписано Хартію про особливе партнерство між Україною і НАТО.

1997 р. - підписано «Договір між Україною і РФ про дружбу, співробітництво і партнерство»

2003 р., 17 червня - президентами Румунії та України підписано Договір про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво і взаємодопомогу з прикордонних питань із вилученням спірних статей.

2009 р., 3 лютого - Міжнародний Суд ООН виніс рішення про розподіл континентального шельфу і виключних економічних зон, за яким о. Зміїний визнано островом, що належить Україні.

2014 р., лютий-березень - Російська Федерація анексувала Крим.

2014 р., квітень - початок російсько-української війни на Сході України, антитерористична операція (АТО).

Питання для самоконтролю.

1. Зовнішньополітична стратегія США після «холодної війни».
2. Нові параметри міжнародної й європейської безпеки в умовах постбіполярності.

3. «Пакт стабільності» в Європі. Стамбульський саміт ОБСЄ 1999 р. Хартія європейської безпеки.
4. Американська концепція «розширення демократії» («доктрина Клінтона»).
5. Нові виклики міжнародній безпеці (тероризм, енергетика, екологія, «зіткнення цивілізацій»).
6. Україна в сучасних міжнародних відносинах. Конфлікт на Сході України: міжнародний аспект.

Рекомендована література

1. Капітоненко М.Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К.: Либідь, 2009. - 352 с.
2. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / Кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – 863 с.
3. Стратегічна культура та зовнішня політика України // За ред. І.М. Ковалю, О.І Брусиловської, В.А. Дубовика. - Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2017.
4. Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки: монографія / кол. авторів, за заг. ред. І.М. Ковалю, О.І Брусиловської. - Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2016.
5. Asmus R. Building a new NATO // FA. – 1993. – Vol. 72. – № 4. – P. 28-40.
// <https://www.foreignaffairs.com/articles/southeastern-europe/1993-09-01/building-new-nato>

Список рекомендованих джерел

Базові

1. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. - К., 1995.
2. Грабарчук Г.О., Кудряченко А.Г. Взаємовідносини ФРН-НДР: від визнання до єднання. - К., 1994.
3. Коваль І.Н. Последняя битва холодной войны. - Одесса, 1999.
4. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. - К., 2001.
5. Рілл Б. Об'єднана Німеччина і світова політика // ППЧ. - 1998. - № 2.
6. Art R. Why Western Europe needs the United States and NATO // Political Science Quarterly. - 1996. - Vol. 111. - № 1. - P. 1-39. // <https://www.psqonline.org/viewContent.cfm?sk=24F4E8CFD6D606F9C81CC9DC5DC967B21ACDEAAEA506DBD3A087B2D1B09BE2CEEE>
7. Asmus R. Building a new NATO // FA. - 1993. - Vol. 72. - № 4. - P. 28-40. // <https://www.foreignaffairs.com/articles/southeastern-europe/1993-09-01/building-new-nato>
8. Baev P. Russia's Policies in the North and South Caucasus // The South Caucasus: A challenge for the Europe // Chaillot Papers. - 2003. - № 65. - P. 41-52. // <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/cha65e.pdf>
9. Bilman L. The Regional Cooperation Initiatives in Southeast Europe and the Turkish Foreign Policy // Perceptions. - 1998. - Vol. III. - № 3. - P. 58-81. // <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/LeventBilman.pdf>
10. Blumi I. Kosova: From the brink - and back again // CH. - 2001. - Vol. 100. - № 649 (November) - P. 15-20. // https://www.academia.edu/1566826/Kosova_From_the_Brink
11. Brzezinski Z. The Grand Chessboard. American Primacy and its Geostategic Imperatives. // <https://www.cia.gov/library/abbottabad->

- compound/36/36669B7894E857AC4F3445EA646BFFE1_Zbigniew_Brz
ezinski_- The_Grand_ChessBoard.doc.pdf
12. Gaddis J. History, grand strategy and NATO enlargement // Survival. – 1998. – Vol. 40. – № 1. – P. 145-151. // [http://www.rect.muni.cz/summerschool/New_Europe/Module_2/Session %204/Gaddis %20History_Grand%20Strategy%20\(further%20reading\).pdf](http://www.rect.muni.cz/summerschool/New_Europe/Module_2/Session_%204/Gaddis_%20History_Grand%20Strategy%20(further%20reading).pdf)
 13. Sezer D. From Hegemony to Pluralism: the Changing Politics of the Black Sea // SAIS Review. – 1997. – Vol. 17. - № 1. – P. 54-65. // http://repository.bilkent.edu.tr/bitstream/handle/11693/48432/From_hemony_to%20pluralism_changing_politics_of_the_Black%20Sea.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 14. Shaffer B. US Policy / The South Caucasus: A challenge for the Europe // Chaillot Papers. – 2003. - № 65. – P. 53-62. // <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/chai65e.pdf>
 15. Simma B. NATO, the UN and the use of force: Legal aspects // European Journal of International Law. - 1999. - № 10. – P. 1-22. // <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/567.pdf>
 16. The Future Security Environment in the Middle East: Conflict, Stability and Political Change / Ed. by N. Besahel and D. Byman. – RAND Corporation, 2004. – 345 p. // https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1640.pdf
 17. Trapans S. National security concepts in Central and Eastern Europe // NATO Review. – 1997. – № 6. – P. 27-30. // <https://www.nato.int/docu/review/1997/9706-08.htm>
 18. Valinakis Y. The Black Sea Region: Challenges and Opportunities for Europe // Chaillot Paper 36. – Paris: Institute for Security Studies of WEU, 1999. – 63 p. // <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp036e.pdf>

19. Vukadinovic R. Challenges to Security in Southeast Europe. – Zagreb: Politicka misao. - 1999. – Vol. 36. – No.5 – P. 3-14. // <https://hrcak.srce.hr/27972>
20. Yunusov A. Azerbaijani Security Problems and policies / The South Caucasus: A challenge for the Europe // Chaillot Papers. – 2003. - № 65. – P. 63-90. // <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/cha65e.pdf>

Допоміжна

1. Європейський Союз. Консолідовані договори. - К., 1999.
2. Рудяков П. Розчленування Югославії - перерозподіл Європи // ПД. - 1994. - № 3.
3. Самохвалов В.О. Конфлікти - кроки до безодні // ППЧ. - 2001. - № 12.
4. Стратегічна культура та зовнішня політика України // ред. І.М. Коваля, О.І Брусиловської, В.А. Дубовика. - Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2017.
5. Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки: монографія / кол. авторів, заг. ред. І.М. Коваля, О.І Брусиловської. - Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2016.
6. Шепелев М. А. Глобализация и секьюритизация: сущность и основные вызовы глобальной безопасности // "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць.- 2011. - Випуск 44 (2). – С. 587 -596.
7. Селезньова О. Міжнародна енергетична безпека: політичний концепт // Політичний менеджмент : Український науковий журнал. – 2010. – №2. – С. 148-155.
8. Кузьменко А. М. Інформаційно-психологічна війна епохи глобалізації // Юридичний журнал. -2007. - № 7-8. – С. 80 – 118.
9. Трофименко М. В. Антиглобалістський рух та міжнародний тероризм // "Гілея (науковий вісник)": Збірник наукових праць. - 2009. – С. 298 – 303.

- 10.Зернецька О. Філософія глобалістики // Політика і час. – 11/2004 . – №11 . – С.67 - 75.
- 11.Бабаєва Н.Р. Глобалізація сучасного світу // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. - 2012. - Випуск 59 (№ 4). - С. 362-365.
- 12.Северинчик О. П. Україна в контексті інтеграційних та глобалізаційних процесів : проблеми та перспективи // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» . Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. - Київ : ІВЦ «Політехніка», 2009. - Вип. 2. - С. 96 — 103.

Навчальне видання

**КОВАЛЬ Ігор Миколайович
МАЙСТРЕНКО Юлія Іванівна**

**СВІТОВА ПОЛІТИКА
ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
XX–XXI СТОЛІТЬ**

Навчально-методичний посібник

Надруковано в авторській редакції
з готового оригінал-макета

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 6,98.
Тираж 300 прим. Зам. № 588 (64).

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21

Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17 (048) 7-855-855

e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.